

370.91

ΠΑΠ

Δ

ΛΟΓΟΣ

8

2145

ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΩΝ

ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥΤΩ ΟΡΙΣΜΕΝΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

ΥΠΟ

Π. Ι. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΠΡΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΚΑΙ ΒΙΣΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΟΡΙΣΘΕΙΣΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «Ο ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ»

1891

ΛΟΓΟΣ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΩΝ

ΠΕΡΙ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

ΥΠΟ

Π. Ι. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

τέως γυμνασιάρχου και αντιπροσώπου του διδασκαλικού συλλόγου.

τῆ 25 'Ιανουαρίου 1890.

Κόριοι βουλευταί.

Ἴδου τελευταῖος προσέρχομαι, ὡς εἰσηγητῆς τῆς ὑπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου συσταθείσης ἐπιτροπείας πρὸς ἐξέτασιν τῶν εἰς τὴν κύρωσιν ὑμῶν ὑποβληθέντων νομοσχεδίων περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἵνα προφορικῶς ὑποβάλω ἕσας ὁ διδασκαλικὸς σύλλογος εὐρίσκει εὐλόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τούτων. Καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστοῦμεν ἐπὶ τῇ προσκλήσει ἡμῶν, ὡς δυναμένων νὰ προβάλωμεν γνώμην ἐπὶ τῶν ὑπὸ τὴν ὑμετέραν κρίσιν σχεδίων νόμου, δι' ὧν σκοπεῖται ἔργον μεγίστης σπουδαιότητος καὶ κοινῆς ἀνάγκης.

Προβαίνομεν δὲ ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς ἀνατεθειμένης ἡμῖν ἐντολῆς μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους· διότι ἡμεῖς ἀπόστρατοι τῶν γραμμάτων μαχηταὶ ὀφείλομεν νὰ ἀγωνισθῶμεν πρὸς στρατιώτας ἐν ἐνεργείᾳ καὶ πανόπλους· διότι *ιδιώται* ἡμεῖς οὐδὲν φέρομεν κῦρος μέλλοντες νὰ παλαίσωμεν πρὸς ἀξιωματικὸς πρώτης τάξεως, οἵτινες κυροῦσι τὰς ἐαυτῶν γνώμας διὰ τοῦ ἐαυτῶν ἀξιώματος· διότι τρίτον ἡμεῖς ἀμοιροὶ εὐρωπαϊκῆς παιδεύσεως ὑποχρεούμεθα νὰ ἀντικρύσωμεν ἄνδρας πολλὰ ἰδόντας ἄστεα. Καὶ ὅμως εἴχομεν καθῆκον νὰ ὑπυκνούσωμεν εἰς τὴν φωνὴν τῶν συναδέλφων, ὑπεχρεούμεθα νὰ ἀνκλάθωμεν τὸν ἀγῶνα, ὅτε

ἀπό τινος δεινὸς ἐκινήθη πόλεμος καθ' ὅλης τῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ γλώσσης καὶ δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς, ὅτε ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν δύο ἔνθερμοι τῶν νομοσχεδίων ὑποστηρικταὶ¹ ἐσώρυσαν τσοσῦτα ἐνώπιον ὑμῶν κατὰ σύμπαντος τοῦ διδασκαλικοῦ καὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι οὐδὲν ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει ἔχει ὑγιῶς, ἀλλὰ τὰ πάντα σαπρά, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους πάντα διορθωθήσονται διὰ τῶν ὑποβληθέντων νομοθετημάτων. Ἐν τοιούτοις λεγομένοις καὶ γραφομένοις ὅποσον εἶχομεν ἡμεῖς καθήκον, ἡμεῖς καὶ οἱ ὅμοιοι ἡμῖν, οἱ ὅποιοι ἐπὶ δεκάδας ἐνιαυτῶν ἡμεῖς ὑπὸ τῆς πολιτείας τεταγμένοι ἐπὶ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων τῆς πατρίδος, ἡμεῖς ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ὁποίων ἐξῆλθον καὶ ἐγένοντο τσοσῦτοι ἐπιστήμονες διακρινόμενοι ἐν τῇ πολιτείᾳ; δυοῖν θᾶτερον ἢ ἔπρεπε νὰ σιγήσωμεν καὶ διὰ τῆς σιγῆς κυρώσωμεν τὰ κατὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν διδασκόντων καὶ διδασκόντων λεγόμενα ἢ νὰ ἀνακρίσωμεν τὰ ρηθέντα καὶ δεῖξωμεν διὰ τίνων δύνανται τελεσφορώτερον νὰ ἐπανορθωθῶσι τὰ ὑπάρχοντα τυχὸν κακὰ. Προὔτιμήσαμεν τὸ δεύτερον.

Ἄπο πολλοῦ καὶ ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν, κ. βουλευταί, εἶδτε καὶ ἠκούσατε βαλλόμενα τσοσῦτα βέλη κατὰ πάντων τῶν παιδευτηρίων τῆς Ἑλλάδος συλλήβδην καὶ ἐνὸς ἐκάστου ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου μέχρι τοῦ κατωτάτου γραμματοδιδασκαλείου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρσακείου μέχρι τοῦ ἐσχάτου σχολείου τῶν θηλέων, κατὰ πάντων τῶν διδασκόντων καὶ διδασκόντων, ζώντων καὶ τεθνεώτων, ἀρρένων καὶ θηλέων, καθόλου καὶ ὀνομαστί, ὥστε ἂν μὴ ἐζῶμεν πάντες ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ καὶ ἐγιγνώσκομεν κάλλιον ἐκείνων τὰ τελούμενα, ἠθέλομεν πιστεύσῃ ὅτι φοβερὸν σκότος καλύπτει σύμπαν τὸ Ἑλληνικόν, τὸ ὅποσον χάριτι θεῖα ἀνεφάνησαν νὰ φωτίσωσι δύο, ὅτι οὐδὲν ἐν τῷ ἔθνει ὑγιῆς καὶ ἐπομένως καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, ὅτι πάντες οἱ περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ἀσχοληθέντες καὶ ζῶντες εἶνε ἀξιοὶ τοῦλάχιστον ἀγχιόνης, οἱ δὲ θανόντες ἀξιοὶ ἐξορούσεως καὶ ἐκρίψεως ἐξω τῶν ὀρίων τῆς χώρας. Ταῦτα δὲ λέγουσι δυστυχῶς ἄνδρες τεταγμένοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπὶ τὴν παιδαγωγικὴν μόρφωσιν νέων! Ἡμεῖς ὅμως ζῶντες ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ γιγνώσκοντες μετ' ἀκριβείας

¹ Ὁ καθηγητὴς τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ κ. Ἰ. Παναταζίδης καὶ ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Χαρίσης Παπαμάρκου.

να πιστώσωμεν τὸ πρᾶγμα ἰσχυρίζομεθα ὅτι τὰ ρηθέντα πάντα πόρρω ἀπέχουσι τῆς ἀληθείας καὶ δοξάζομεν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις πολλὰ παρήγαγε τὰ ἀγαθὰ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πολυπληθὴς χορεία τῶν ὄντως πεπαιδευμένων ἐν παντὶ τόπῳ, καὶ ὅτι ὑπάρχουσι ἀληθῶς ἀτέλειαί τινες δυνάμεναι νὰ διορθωθῶσιν, ὅταν θέλωμεν νὰ ἐργασθῶμεν συνετῶς καὶ οὐχὶ διὰ πομπῶδους ὑβρεολογίου καὶ ὀρθοῦ φράσεων καὶ λέξεων σπανιζουσῶν.

Οἱ δύο τῶν νομοσχεδίων ὑποστηρικταὶ πολλάκις εἶπον καὶ ἐπανελάβον διὰ φωνῆς διατόρου ὅτι τὰ τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι εἶνε *παγκάκιστα*, διότι αὕτη λειτουργεῖ οὐχὶ *Ἑλληνοπρεπῶς* (!) καὶ διότι οὐδεὶς πλὴν ἐνδὸς τὸ πολὺ δύο ὑπάρχουσι ἐν τῷ ἔθνει *παιδαγωγοί*, οὕτω δὲ σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἐβυθίσθη ἐν τῷ πόντῳ τοῦ ἀπαιδαγωγήτου καὶ δύο μόνον ἐπέπλευσαν! σωτήριον καὶ τοῦτο. Ἄλλ' εἶνε ἀληθῆ τὰ ρήματα ταῦτα; ἀληθῶς δὲν ὑπάρχει *Ἑλληνοπρεπῆς* παιδείσις; δύο μόνον εἶνε οἱ παιδαγωγοὶ μας; Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ἀμφιβάλλωμεν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων βασιζόμενοι νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἀντιθέτα ὅλως. Καὶ πρῶτον ἂν παιδαγωγικὴν νοῶσι τὴν ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ συστηματικῶς διδασκομένην, τότε μόνον ἐδῶ δυνάμεθα νὰ δειξώμεν ἐκτὸς τῶν αὐτοκλήτων παιδαγωγῶν τέσσαρας ἄλλους ἐπιλέκτους παιδαγωγούς εἰδικῶς ἐν τῷ μαθήματι τούτῳ ἀσχοληθέντας ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ¹ καὶ ἀπόντας πολλοὺς ἄλλους ἀριστεῖς, ὥστε δὲν εἶνε ἀληθὲς *οὐδοπωσοῦν*, κατὰ τὴν λέξιν τοῦ ἐτέρου, ὅτι δύο μόνον ἔχομεν ἐκ τῆς Ἐσπερίας παιδαγωγούς. Ἄλλ' ἴσως δὲν νοοῦσι τοιοῦτους τοὺς παιδαγωγούς ἀλλ' ἄλλοίους καὶ οἷους διετύπωσε τούτους ὁ ἕτερος τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν νομοσχεδίων. Ἐχομεν ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν τὸ πονημάτιον τοῦτο² ἐπιγεγραμμένον «περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεότητος», ἐν ᾧ, ἀποτελουμένῳ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ παιδαγωγικῶν φράσεων καὶ περικοπῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὁ συλλογεὺς ἀπειράκις ἀνακράζει ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ μόνων τῶν ἀρχαίων δύναται τις νὰ ἐκμάθῃ τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην, διότι πάντα τὰ παιδαγωγικὰ ζητήματα τυγχάνουσι ἐξηρευνημένα παρ' ἐκείνοις, πᾶσα δὲ ἀπὸ τῆς Ἐσπερίας εἰσκομιζομένη παιδαγωγία εἶνε «σαπρά, βδε.λυρά, γέννημα τοῖδιῶν καὶ φευκτέα», οἱ δὲ ἐν ἐκείνῃ ἀσχολούμενοι ἀποκαλοῦνται «*μυταὶ παμβδε.λυραὶ ἐπὶ φραγκικῶν τιγῶν*

¹ Σχορδέλην, Οἰκονόμου, Παπασωτηρίου, Μιχαλόπουλον.

² Χαρισίου Παπαμάρκου.

κενθρείων ἐπικαθήμεναι καὶ ἀπομυζῶντες πᾶρ ὑλώδες καὶ σαπρόν», οἱ δὲ καὶ ἐλάχιστα ἀφιστάμενοι τῶν προγονικῶν διδαγμάτων καὶ θέλοντες νὰ ἀντλήσωσι παιδαγωγικὰ διδάγματα ἀπὸ ξένων, ὧν τοὺς ἐξοχωτέρους πάντας ὀνομάζει καὶ παραγγέλλει νὰ σιγήσωσιν ἀπέναντι τοῦ Ὁμήρου, Ἀριστοτέλους, Πλάτωνος, Ἡροδότου, Πλουτάρχου, Ξενοφῶντος, Θουκυδίδου, Πινδάρου, Λουκιανοῦ, Τραγικῶν κλπ. πάντων, οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ Ἕλληνες δύνανται νὰ κληθῶσιν. Ἄν αἱ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιεχόμεναι γνῶμαι αὐταὶ εἶνε ἀληθεῖς, τότε τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ρηθὲν ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσι παιδαγωγοὶ ἐκτὸς δύο σημαίνει ὅτι ἐν Ἑλλάδι δύο μόνον ἡσχολήθησαν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἀρχαίων, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι καὶ ζῶντες καὶ θενεωθες οὐχί· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ὅπως ξένον τῆς ἀληθείας, διότι πάντες γινώσκομεν ὅτι πολλοὶ τῶν διδασκάλων δεκάδας ὅλας ἐνιαυτῶν κατέτριψαν ἐν τῇ ἐνδελεχεῖ μελέτῃ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἀδιαλείπτως ἐλούοντο ἐν τῇ Κασταλίᾳ καὶ ἔπινον ἀπὸ τῆς Κασσωτίδος ἀμιγῆ καὶ ἀγνὰ τὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείσεως νάματα. Κατὰ ταῦτα δὲ οἱ παιδαγωγοὶ δὲν εἶνε εἰς καὶ δύο ἀλλ' εἶνε τόσοι, ὅσοι ἡσχολήθησαν ἐν τῇ μελέτῃ καὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅποιοι ὑπάρχουσι πολλοὶ ἀντλήσαντες πᾶσαν γνῶσιν ἐκ πηγῆς ἀμιγυῶς χωρὶς νὰ προσφύγωσιν εἰς ξένας πηγὰς. Ἄλλὰ μόνον ἐν τούτοις εὐρίσκονται λέγοντες ἀντίθετα τοῖς ὑπ' αὐτῶν πρὸ οὐ πολλοῦ χρόνου συγγραφεῖσιν; οὐχί, ἀλλὰ καὶ ἐν πλείστοις ἄλλοις. Ἐκεῖ μὲν συνέγραψον ὅτι ἑλληνικὴ μόρφωσις καὶ παιδεύσις κτᾶται διὰ τῆς μελέτης καὶ σπουδῆς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἐδῶ δὲ σήμερον εἰσήγαγον νέαν αἴρεσιν, ὅτι δηλαδή οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς συνέγραψαν δι' ἄνδρας καὶ πρὸς ἄνδρας πρέπει νὰ διδάσκωνται! Ὅτι εἶνε ἀκατάληπτοι, οἱ δὲ παῖδες πρέπει νὰ διδάσκωνται μόνον τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσων (νοοῦντες τὴν νεοελληνικὴν), τὸν γεροστάθην, τὰς θρησκευτικὰς μελέτας, τὸ εὐαγγέλιον ἐν μεταφράσει κ. τ. τ. ὀνομαστὶ δὲ κατεδίκασαν τὸν Κρίτωναν καὶ ἄλλους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος, τὸν Ξενοφῶντα ὅλον, μύθους Αἰσώπου, Δημοσθένην, Πλούταρχον, Ἰσοκράτην καὶ ἄλλους, μόνον δὲ ἄξια διδασκαλίας καὶ πῶς ὠφέλιμα εὐρίσκουσι τὸ «περὶ ἀδολεσχίας» τοῦ Πλουτάρχου, ἐν παραφράσει, «πῶς ἂν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελοῖτο» καὶ ὀλίγα ἄλλα μικρά!!! Τοῦτο ἴσως νοεῖται κατ' αὐτοὺς Ἑλληνοπρεπῆς παιδεύσις, τοῦτο λέγεται νέα παιδαγωγία, ὅτε βεβαίως δύο μόνον δύνανται νὰ εἶνε μυσταγωγοί. Καὶ ὅμως ἂν ἐλαμβά-

νετε τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσητε τὸ πονημάτιον τοῦτο¹ καὶ τὸ ἕτερον τοῦτο παιδαγωγικὸν σύνταγμα² ἠθέλετε ἐκπλαγῆ ἀναγιγνώσκοντες ὅτι τὰ ὑπ' αὐτῶν προτεινόμενα διὰ τοὺς Ἑλληνοπαίδιας ἀναγνωσματάρια πρέπει νὰ ἀποτελεσθῶσιν ἀπὸ μύθους Αἰσωπείους κ.λ.π. ἀποδοκιμαζομένους νῦν καὶ ἀδιδάκτους κρινομένους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἐκ τούτων πάντων γίνεται ἄλλο ὅτι ἡ νέα παιδαγωγία δὲν ἐσαφήνισεν ἀκόμη ὅποιον νοεῖ Ἑλληνοπρεπῆ παιδευσιν, ὑπὲρ ἧς ἀορίστως κόπτεται!

Μεῖζονα ὅμως πάντων κόλαφον ἔλαβεν ὁ δυστυχῆς Ἰσοκράτης, ὅστις μετὰ αἰῶνας τρεῖς καὶ εἴκοσιν ἐπεκλήθη ὑπὸ Ἑλλήνων ἀπομειωραμένος γέρον, ἀφ' οὗ οὐδὲν τις δύναται νὰ ὠφελῆθῃ (!), ἡ δὲ πρὸς Δημόνικον σωζομένη παραίνεσις τούτου ὠνομάσθη *μωρότατον καὶ παιδαριῶδες αἰγυπτιακὸν σνονοθύλευμα κοινοτάτων παραγγελμάτων καὶ κατὰ μέρος ἀντιχριστιανικῶν δοξασιῶν. Μεγάλη εὐλάβεια!* ἀλλὰ τότε παραδοτέοι τῷ πυρὶ πάντες οἱ ἀρχαῖοι καὶ πρὸ παντὸς ὁ Ὅμηρος, ἀφοῦ δὲν ἐφρόντισαν νὰ συγγράψωσι συμφῶνως πρὸς τὰ δόγματα θρησκείας πολὺ μεταγενέστερον αὐτῶν ἰδρυθείσης. Διήλθομεν τὴν πρὸς Δημόνικον παραίνεσιν τὴν ἐσπέραν τῆς χθὲς καὶ εὐρομεν ἐν αὐτῇ δύο ἀντιχριστιανικὰ ψεγάδια ταῦτα: «αἰσχρὸν τὸ νικᾶσθαι τῶν ἐχθρῶν ταῖς κακοποιαῖς» καὶ «τοὺς κακοὺς εὖ ποιῶν ὅμοια τοῖς τὰς ἄλλοτρίας κύνας σιτίζουσι πείσει». Ἄλλ' ἂν διὰ ταῦτα πρέπη νὰ καταδικασθῇ ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, τότε τί πρέπει νὰ γείνωσι τόσαι ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσαι βαρυτέρας ρήσεις; τί πρέπει νὰ γείνη αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον; μὴ ἐν τούτῳ ἐκτὸς τῶν ἄλλων δὲν περιέχονται οἱ κατὰ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων δεινοὶ ἐκείνοι ἀφορισμοί; μὴ δὲν περιέχεται ἐν τούτῳ ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐν τῷ κόσμῳ εὐρισκόμενος καὶ ἰδὼν ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς Του ἐκάθησαν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, τὰ πάντα καπηλευόμενοι, μὴ ταῦτα ἰδὼν δὲν ἠγανάκτησε καὶ λαβὼν ἐν ταῖς χερσὶ φραγγέλιον δὲν ἐξεδίωξεν ἐκείθεν ἐκείνους κακοὺς κακῶς λέγων ἐν ἀγανακτῆσει «ἔξω, κατεργαράοι, ἐποιήσατε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς Μου οἶκον ἐμπορίου;» Πολλῶ βεβαίως δεινότερα εἶναι ταῦτα καὶ ἄλλα τῶν ἐν τῷ Ἰσοκράτει περιεχομένων, πλὴν δὲ τούτου πάντες γινώσκομεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διδάσκονται οὐχὶ ὡς δογματικὰ θεολογικὰ βιβλία, ὥστε

¹ Ἐγγειρίδιον Παπαμάρκου.

² Ἰ. Πανταζίδου παιδαγωγικῆ.

νὰ ἀποκλεισθῶσι τῆς διδασκαλίας, οὐδὲ ἐρμηνεύονται ξηρῶς καὶ πρὸς βλάβην τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας, τὸναντίον μάλιστα ὁ ἐρμηνευτὴς λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τειούτων δύναται νὰ δεῖξη τὴν θρησκευτικὴν πλάνην ἐκείνων. Ἄλλ' εἶνε ἀπομεμωραμμένοι γέρον ὁ Ἰσοκράτης καὶ ἡ παραίνεσις αἰγυπτιακὸν συνορθόλευμα; Λυπηρὸν καὶ νὰ ἐκστομίζωμεν τοῦτο! Ἄλλ' ὁ οὕτως ἀποκαλούμενος εἶνε ὁ Πανελλήνια δόγματα ἐκδηλώσας καὶ συστήσας τὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ σύμπαντος, εἶνε πηγὴ ἀκένωτος σοφῶν διδαγμάτων· ἀπὸ τούτου πλείστα δύνανται νὰ ὠφεληθῶσι καὶ ἡγεμόνες, καὶ ἡγεμονόπαιδες, καὶ πολιτευόμενοι, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ πρὸ πάντων οἱ τὸν παιδαγωγὸν ἐπαγγελλόμενοι. Ἄγνοεῖτε ὅτι ὁ ἀπομεμωραμμένος ἐκεῖνος γέρον εἶχε τοσαύτην φιλοπατρίαν, ὥστε μαθὼν τὴν ἥτταν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἀπεκατέργασε κατὰ ἀρχαίαν παράδοσιν; ἢ θεωρεῖτε μικρὸν τοῦτο; ἡμεῖς τοῦλάχιστον δοξάζομεν ὅτι ἡ τοιαύτη φιλοπατρία ἤρκει νὰ κατατάξῃ τοῦτον ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων καὶ ἐν τῷ προσκυνηταρίῳ παντὸς πονοῦντος τὴν πατρίδα, οἱ δὲ παιδευόμενοι νὰ λάβωσι τὸ μέγιστον τῶν διδαγμάτων πάντων. Ἀπὸ τούτου καὶ τῶν ὁμοίων τούτῳ ὀφείλομεν πάντες νὰ ἀντλῶμεν διδάγματα καὶ ὄχι νὰ περιφρονῶμεν πᾶν πάτριον, πρὸ τοῦ ὁποῦοι κλίνουσι γόνου πάντες οἱ αἰῶνες καὶ ἀφ' οὗ ὀφείλομεν τὴν ὑπαρξίν ἡμῶν, ἀντὶ νὰ θέλωμεν νὰ ἐκφυλλίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ὀθνείων διδαγμάτων. Μόνον τοιαύτη μελέτη καὶ διδασκαλία δύναται νὰ θεωρηθῇ Ἑλληνοπρεπής.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν ὅτι τὰ ρηθέντα καὶ γραφέντα κατὰ πάντων τῶν τῆς ἐκπαιδύσεως καὶ τὰ κατὰ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀπέχουσι πλείστον τῆς ἀληθείας καὶ ἐρρήθησαν μόνον ἕνεκα ἰδιωτισμοῦ τοῦ ὕφους, ἵνα διὰ τούτων δειχθῶσιν οἱ λέγοντες ταῦτα νεωτερισταὶ καὶ ἀνορθῶται τῶν τῆς ἐκπαιδύσεως, ἀδιαφοροῦντες ἂν τὰ λεγόμενα ταῦτα εἶνε ὄλως ἀντιφατικὰ πρὸς τὰ ἐν τοῖς παιδαγωγικοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν περιεχόμενα, ἂν ταῦτα ἀντίκεινται τῇ παιδαγωγικῇ ἐπιστήμῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν, κ. βουλευταί, εἶπομεν προεισαγωγικῶς, ἵνα ἀποχρούσωμεν διὰ βραχυτάτων τὴν κατὰ τῆς ἀρχαίας γλώσσης σφοδρὰν ἐπίθεσιν, καὶ ἵνα δεῖξωμεν ὅτι πολὺ ἀδίκως καὶ ἀτόπως ἐπετέθησαν κατὰ τῆς μέσης ἐκπαιδύσεως, ἢ ἐν τοῖς πλείστοις ἀγνοοῦσιν, ἵνα

διὰ τῶν δεινῶν κατὰ ταύτης κακολογιῶν δεῖξωσιν ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀναγεννήσεως, ἐνῶ περὶ παντὸς ἄλλου μάχονται μᾶλλον ἢ περὶ τούτου. Μετὰ δὲ τοῦτο προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνώπιον ὑμῶν εὑρισκομένων δύο νομοσχεδίων πρὸς διαρρῦθμισιν τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Χωροῦμεν δὲ ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦτο πιστεύοντες ὅτι καὶ δυνάμεθα καὶ δικαιοῦμεθα νὰ κρίνωμεν ἀσφαλέστερον παντὸς ἄλλου, ὡς ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἀσχολούμενοι, δι' ὃ καὶ ἐκλήθημεν ὑφ' ὑμῶν, γιγνώσκοντες δ' ἀφ' ἐτέρου ὅτι πᾶν ἔργον ἀνθρώπινον δὲν φέρει ἀπόλυτον τελειότητα τύπον καὶ δύναται νὰ ἐλεγχθῆ, πλὴν τῶν δογμάτων τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ ἀλαλήτου τοῦ Πάπα, ἀποροῦμεν τῇ ἀληθείᾳ βλέποντες ὅτι οἱ τῶν νομοσχεδίων τούτων ὑποστηρικταὶ ὀργίζονται κατὰ παντὸς ἀντιφρονοῦντος καὶ ζητοῦσι διὰ τοῦ σαρώθρου νὰ ἐκρίψωσιν ἡμᾶς πάντας καὶ δεῖξωσιν ὅτι τὰ ἔργα των εἶναι Πυθαγόρεια ἢ Παπικά.

Οὐδεὶς ποτε νόμος γεννᾶται αὐτομάτως καὶ ἀσκόπως, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ὑπάρῃ λόγος τις, ἔλλειψίς τις, καὶ τὴν πληρῶσιν τοιαύτης ἀνάγκης νὰ ἐπιδιώκῃ σχεδιαζόμενός τις νόμος, ἄλλως συντελοῦμεν ἀνευ λόγου εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν νόμων καὶ χωροῦμεν οὕτως ἐπὶ τὴν ἀνομίαν ἢ ἀντινομίαν. Τοιαύτη τις ἀνάγκη καὶ ἔλλειψις βεβαίως ὑπηγόρευσε τὸν σχεδιασμόν τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων καθόλου καὶ τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἰδίᾳ, ἀνάγκη ἐπείγουσα καὶ ἔλλειψις μεγίστη, ἀλλὰ τίνες αὐταί, δι' ἧς τοσοῦτος ἐγένετο πάταγος καὶ τοσοῦτον προῦποδηλοῦται ἀγαθόν; Ἐξετάζοντες τὰ πρὸ ὑμῶν κείμενα ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια καὶ τὰς συνοδευούσας ταῦτα ἐκθέσεις, ὧν τινες εἶνε συντεταγμέναι μετὰ πολλῆς τῆς παιδαγωγικῆς ἀβρότητας, ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἢ λανθάνοντα τὰ τε αἷτια καὶ τὰ αἰτιατά, εἴτε τὰ μέσα δι' ὧν ἐκεῖνα αἴρονται. Καθολικῇ ἀνάγκῃ ἐξ ἧς ἐγένοντο τὰ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια εἶνε μία καὶ μόνη, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Ἑλλάδι νοσεῖ νόσον δεινὴν καὶ ἀνάτην τοσοῦτον, ὥστε δεινὴ ἀμαθείας ἀγλὺς καλύπτει τὸ πᾶν, τὰ δὲ προκείμενα νομοσχέδια εἶνε ἡ πανάκεια καὶ ὁ μέγας λαμπτήρ ὁ καὶ τὸ πυκνότερον διαλύων σκότος. Εὐδαιμονία ἀληθῶς μεγίστη, ἂν τοιαῦται νόσοι ἠδύναντο νὰ θεραπευθῶσι τόσον εὐχερῶς δι' ὀλίγων νομοσχεδίων! πανελληνίως χαρὰ, ἂν τὸ βαθὺ τῆς ἀμαθείας σκότος διελύετο διὰ ἑκατοστούς τινὸς ἄρθρων! Φρονοῦμεν ὅμως ἡμεῖς ὅτι ταῦτα δὲν εἶνε τόσον εὐχερῆ οὐδὲ τόσον ἐπιτυχῆ ὅσον ὑποτίθεται. Ἀλλὰ

καί ταῦτα φρονούντες ἐκ προκαταβολῆς δὲν θὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν ἔρευναν τοῦ ὄλου, τοῦτο καὶ χρόνου μακροῦ δεῖται καὶ κόπου πολλοῦ, οὔτε ἂν τὸ Ἄρσάκειον ἐδείχθη ὀλέθριον τῷ ἔθνει, ὡς ἐλέχθη ἐν ταῦθα¹ κατὰ μαρτυρίας ἐπισκόπων καὶ κοινοτικῶν ἐπιτροπειῶν ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι, οὔτε ὅτι οὐδεμία συστηματικὴ καὶ κανονικὴ παιδευσις ὑπῆρξεν ἐν τῷ ἔθνει κατὰ τὸν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως χρόνον, οὔτε ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον δὲν λειτουργεῖ συμφῶως τῷ ἑαυτοῦ προορισμῷ, διότι ταῦτα πάντα ἀναιροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν ὡς διαρρήδην ἀντικείμενα τῇ ἀληθείᾳ, διότι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ἐκάστου παιδευτηρίου δὲν ἐξελέγχονται διὰ μαρτυριῶν μεμονωμένων καὶ ἀπιθάνων ἀπέναντι γεγονότων ἀναμφισβητήτων, διότι καὶ συστηματικὴ παιδευσις ὑπῆρξε καὶ κατὰ κανόνας ἐχώρησεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ἀδιάφορον ἂν διεστράφη ἐν τῷ μεταξί, καὶ διότι δὲν ὑποχρεούμεθα νὰ ἀναλάβωμεν τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀνωτάτου παιδευτηρίου καὶ τοῦ ἄρσακείου, ὅτε παρίστανται δύο καθηγηταὶ ἐνώπιον ὑμῶν, ὧν ὁ μὲν εἰς πρότερον ἐπὶ τριετίαν ὁ δ' ἕτερος νῦν ὑπῆρξαν σύμβουλοι τῆς φιλεκαπαιδευτικῆς ἐταιρίας. Διὰ ταῦτα σήμερον θὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχυτάτων κατὰ τὸ δυνατόν καὶ ἐν γραμμαῖς γενικαῖς τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν, σκοποῦντες νὰ ἐλέγξωμεν ἐκάστην τῶν διατάξεων ἐν ὑποβληθησομένῃ ἐκθέσει τῶν γνωμῶν τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου.

Ἐν τῇ προτασσομένη τῶν δύο περὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως νομοσχεδίων αἰτιολογικῇ ἐκθέσει ἐκτίθενται τὰ αἷτια τῆς κακῆς ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει καταστάσεως, ἐπὶ τῆς κοινῆς στηριζόμενα ὁμολογίας, ἐν ταύτῃ δε καὶ ἐν τοῖς παρομαρτοῦσι σχεδίοις νόμου τὰ πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ λαμβανόμενα μέσα, δι' ὧν εἰκάζεται ἡ διόρθωσις. Καὶ αἷτια μὲν ἀναγράφονται τάδε· α') ἔλλειψις ὀργανικῆς συνοχῆς καὶ ἐνότητος τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως παιδευτηρίων, β') τὸ ἄπρακτον σύστημα τῆς ἐπιβλέψεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τούτων, γ') ἡ ὑποδεστέρα τοῦ δέοντος περὶ τὸ ἔργον παρασκευὴ τῶν διδασκόντων, δ') ἡ ὀπωσοῦν εὐτελής ἀμοιβὴ τῶν ἐπὶ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῆς ἡμετέρας νεότητος τεταγμένων, ε') ἡ ἔλλειψις ἀληθοῦς εὐθύνης, πειθαρχικῶν ποινῶν καὶ κέντρον ἐγερτικοῦ ἀμίλλης καὶ φιλοτιμίας πρὸς προκοπὴν, ς') καὶ τελευταῖον ἡ τῆς τύχης τῶν διδα-

¹ Ὑπὸ τοῦ κ. Χαρισίου Παπαμάρκου,

σκότων άστασία. Μέσα δέ πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ καὶ δικαιολογικοὶ λόγοι προβάλλονται τὰ ἑξῆς: 1) κατάργησις τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, ἢ, ὡς λέγεται κατ' εὐφημισμὸν, μεταβάσις τῶν μὲν δύο κατωτέρων τάξεων τούτων εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, τῆς δὲ τρίτης καὶ ἀνωτέρας εἰς τὸ γυμνάσιον· διότι τὸ μὲν ἀπέβησαν ἀκαρπα τὰ τοιαῦτα σχολεῖα, ἅτινα καὶ διορθούμενα ἔσονται ἀλυσιτελῆ, τὸ δὲ ἵνα εὐρυνθῆ ἡ δημοτικὴ παιδεία, 2) προσθήκη εἰς τὸ γυμνάσιον ἑκτῆς τάξεως, ὅπου κριθῆ ἀναγκαῖον, τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἑλλιπῆ παρασκευὴν τῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἀκαθέκτως ὀργώσης ἀπὸ τινῶν δὲ ἐτῶν ἀκρίτως καὶ ἀθρόως εἰς αὐτὸ εἰσχωμαζούσης νεότητος, 3) μείωσις τῆς Λατινικῆς, διότι εἶνε νεκρὰ καὶ φθίνουσα, καὶ εἰσαγωγή ἀντ' αὐτῆς τῆς Γερμανικῆς, 4) αὐξήσις τοῦ μισθοῦ, 5) περιορισμὸς τῆς ιδιωτικῆς ἐργασίας, 6) παροχὴ κέντρον ἀμίλλης, 7) ἐξασφάλισις τῆς θέσεως τῶν διδασκόντων διὰ τοῦ ἰδρυομένου ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ἐπιθεωρητῶν, 8) τελεία διαγραφή τῆς ψυχολογίας καὶ λογικῆς, 9) ὑπολαθάνουσα τῶν ιδιωτικῶν παιδευτηρίων κατάργησις.

Ταῦτα ἀναγράφονται αἷτια, ταῦτα φέρονται μέσα διορθώσεως, ἂν δὲ καὶ τὰ αἷτια ἦσαν ἐξευρημένα τὰ ἀληθῆ καὶ τὰ μέσα ἐλαμβάνοντο τὰ μᾶλλον λυσιτελῆ, βεβαίως ἠθέλομεν λογίζεσθαι εὐτυχεῖς καὶ τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ δύο νομοσχεδίων θὰ ἠνωροῦντο, οἱ δὲ προβάλλοντες ταῦτα θὰ ἐκρίνοντο ὄντως ἄξιοι ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, δυστυχῶς ὅμως δὲν εὐρισκόμεθα ἐν τῇ εὐχαρίστῳ ταύτῃ θέσει, διότι ἐξ ἐπισταμένης μελέτης καὶ συζητήσεως ἐξηγάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡστόχησαν ὄλως τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀγαθοῦ σκοποῦ, ἅτε μὴ ἐξευρόντες τὰ ἀληθῆ αἷτια μηδὲ τὰ λυσιτελῆ θεραπευτικὰ μέσα. Ἡμεῖς ὁμολογοῦντες ὅτι ἀληθῶς τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως νοσοῦσι καὶ δεχόμενοι ὅτι ταχείας δέονται ἐπικουρίας καὶ μερίμνης ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἄλλα ἢ τὰ ὑποδηλούμενα εἶνε τὰ πραγματικὰ τῆς κακοδαμονίας αἷτια καὶ ὅτι ἄλλα πρέπει νὰ ληφθῶσι μέτρα ἢ τὰ προτεινόμενα, ἐὰν δὲ κατορθώσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν τοῦτον ἐνώπιον ὑμῶν καὶ πείσωμεν ὑμᾶς περὶ τούτου καὶ δι' ὑμῶν τὸ ὅλον νομοθετικὸν σῶμα, βεβαίως θέλομεν εὐχαριστηθῆ ὡς παρασχόντες μικρὰν τινα συμβολὴν πρὸς ἐν τόσῳ μέγα ἐγχείρημα.

Πρῶτον αἷτιον ἀναγράφεται «ἔλλειψις ἐνόητος καὶ συνοχῆς τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως». Τὸ αἷτιον τοῦτο εἶνε τὰ μάλι-

στα άόριστον και έκαστος δύναται νά νοήση όπως άν θέλη τούτο, έξετάζοντες όμως έν άντιπαραβολή τó αίτιον πός τó λαμβανόμενον μέσον διορθώσεως, δηλαδή τήν κατάργησιν και διάλυσιν τών Έλληνικών σχολείων άνευρίσκομεν εύλόγως ότι ένότητα και συνοχήν νοούσι τήν έξωτερικήν, έλλειψιν δέ τήν εις δύο διαίρεσιν τής μέσης εκπαιδύσεως, εις έλληνικόν δηλαδή σχολείον και γυμνάσιον, δια τούτο και έν άνθ' ένός ιδρύουσι σχολείον, τó γυμνάσιον. Τοιαύτη δοξασία τών προβαλόντων ταύτα εινε όρθή; έν τά τής μέσης εκπαιδύσεως σχολεία ειναί δύο η και τρία, διαφόρων πάντοτε κύκλων μαθημάτων και βαθμίδων, δύναται τις νά ειπη ότι από τών τοιούτων σχολείων έλλείπει ένότης και συνοχή; ούδέποτε, ούδαμώς. Έάν τά δύο σχολεία ήσαν όλως άσχετα πός άλληλα και άσύνδετα, ώστε τó ύποδεέστερον νά μη συντελή ποσώς εις τήν πρόοδον του ύπ. ναιμένου, ούτω δέ κατηναλίσκετο επί ματαιή χρόνος χρήσιμος τφ άν. τέρω, ήδύνατό τις νά έξενέγκη κρίσιν τοιαύτην, άλλ' επί του προκειμένου μόνον έξωτερικώς εινε διηρημένα τά σχολεία ταύτα, έσωτερικώς δέ κατά τούς όργανικούς νόμους άποτελοϋσιν έν όλον όργανικόν κατά δύο βαθμίδας μίας και τής αύτης κλίμακος. Η νενομοθετημένη και κεκαονοιμενη έσωτερική και ούσιώδης τών δύο σχολείων ένότης άληθώς έχαλαρώθη και φαίνεται έκλιπούσα, εκ τούτου δέ επήγασαν πολλά κακά έν τή μέση εκπαιδύσει, άλλά τó κακόν τούτο δέν κείται έν τή τοιαύτην συστάσει τών δύο τούτων σχολείων άλλά προήλθεν έξωθεν και έπεβλήθη ύπό τής πολιτείας δια τής εισαγωγής διδασκάλων δυνάμεως άνίσου και έστερημένων τών άπαραιτήτων προσόντων του διδασκάλου. Έκ τούτων συναγεται άριδήλως ότι τó αίτιον τούτο προήλθεν εκ πλάνης περι τήν εξέτασιν τής άληθείας και τó λαμβανόμενον μέτρον διορθώσεως δια τής διάλύσεως του Έλληνικού σχολείου εινε πλημμελέστατον, ως δειχθήσεται κατωτέρω.

Τό δεύτερον αίτιον, «τó άπρακτον σύστημα τής έπιβλέψεως και του έλέγχου», άνομολογοϋμεν και ήμείς και θεωρούμεν ως έν τών κυριωτέρων αίτίων τής πλημμελείας έν τή εκπαιδύσει, και ήμείς δέ πάντες γινώσκετε, κύριοι, ότι και οι τελειότεροι έν παντι έργω εργάται άπαιτείται νά έχωσιν επί κεφαλής έπιστάτην άγρυπνον. Έν πᾶσι τοίς πεπολιτισμένοις έθνεσι τó σύστημα τής έποπτείας και μονίμου έπιθεωρήσεως τών παιδευτηρίων εινε τó πρώτον και κύριον μέλημα, μόνον δέ παρ' ήμιν εκρίθη τούτο άνωφελές και τó πᾶν έξηρ-

τήθη ἐκ τῆς εὐσυνειδίας τῶν ἐκασταχοῦ λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐκ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων. Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐκ πείρας μακρᾶς γινώσκομεν ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε ἐποπτεύει τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ δύναται πᾶς τις ἀκινδύνως νὰ ἐκτελῇ τὸ ἀνατεθειμένον αὐτῷ καθήκον κατὰ τὸ δοκοῦν, ἐκ τούτου δὲ ἀπορον δύναται νὰ λογισθῇ πῶς ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κράτει σχολεῖα. Τὴν θεραπείαν δὲ τοῦ πασιδῆλου τούτου κακοῦ ἐπιδιώκουσι διὰ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ ἰδρυομένου ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ὑπὸ τούτου ἐκπεμπομένων ἐκτάκτων ἐπιθεωρητῶν, ἀλλὰ τούτο εἶνε πολὺ χεῖρον τοῦ ὑπάρχοντος συστήματος καὶ ἀπρακτότερον, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς περὶ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου.

Τρίτον αἷτιον λέγεται « ἡ ὑποδεστέρα τοῦ δέοντος περὶ τὸ ἔργον παρασκευὴ τῶν διδασκόντων », τοῦτο δὲ ὅσα σπουδαιότατον εἶνε τὸσον ὑβριστικώτατα ρίπτεται κατὰ πάντων τῶν διδασκόντων καὶ διδασκόντων, τοὺς ὁποίους πάντας ἔκριναν ἀξίους θανάτου. Καὶ ἐν μὲν τοῖς νομοσχεδίοις οὕτω συντόμως καὶ ἀορίστως λέγεται τοῦτο, παρὰ δὲ τῶν δύο ὑποστηρικτῶν τῶν δύο νομοσχεδίων ἐλέχθη κατ' ἐπανάληψιν ἐνταῦθα ὅτι ἀπαν τὸ ἐν τοῖς γυμνασίοις προσωπικὸν εἶνε ὄλως ἀνεπιτήδειον καὶ ἀκατάλληλον πρὸς τὸν ὀρισμένον σκοπὸν. Ἄλλ' ἂν τοῦτο ἦτο καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀληθές, τὸ ὅποιον δὲν δύνανται βεβαίως νὰ κυρώσωσιν οἱ ἀγνοοῦντες ὄλως τὰ γυμνάσια καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς προσωπικόν, τότε περιττοὶ πάντες οἱ νόμοι καὶ τὰ γυμνάσια πάντα πρέπει νὰ διαλυθῶσι, μέχρις οὐ τὰ ἰδρυθησόμενα διδασκαλεῖα μᾶς δώσωσι διδασκάλους, δυναμένους νὰ διδάξωσι καὶ ἐν γυμνασίοις τελεσφορότερον τῶν νῦν διδασκόντων, ὡς λέγουσι καὶ ὡς νομοθετοῦσι! Ἄλλὰ περὶ τί νοεῖτε, κύριοι, ἀκαταρτίστους τοὺς διδάσκοντας; περὶ τὸ θεωρητικὸν ἢ περὶ τὸ πρακτικόν; διότι δὲν μᾶς τὸ εἶπετε. Γινώσκετε βεβαίως κάλλιον ἡμῶν, ἅτε κάτοχοι τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος καὶ πᾶς ἐπιστήμων καθόλου καὶ ἰδίᾳ ὁ μέλλων νὰ ἀναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν τῶν νέων, ἵνα ἀποβῇ ὠφέλιμος ἐν ᾧ ἔργῳ ἐκλήθη, ἀνάγκη νὰ καταρτισθῇ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς, ἵνα οὕτως ἄρτιος κατέλθῃ ἐπὶ τὸ ἔργον, ἂν δὲ κατὰ τὸ ἕτερον τούτων εἶνε ἐλλιπής ἢ ὄλως ἀπαράσκευος, τότε βεβαίως ἡ ἐργασία αὐτοῦ ἔσται ἀνωφελής· διότι ἢ μὲν θεωρία συγκομίζει καὶ ἀποταμιεύει τὴν ὕλην, ἢ δὲ πρᾶξις καθοδηγεῖ πρὸς τὴν κατάλληλον τῆς ὕλης χρῆσιν, πρὸς πνευματικὴν οἰκοδομὴν σχετικῶς τῷ ἔργῳ ἐκάστου. Τὴν ἀλήθειαν

ταύτην πάντες παραδέχονται καὶ αὐτὴ ἡ παιδαγωγικὴ κυροῖ. Κατὰ τί λοιπὸν ἐκ τῶν δύο τούτων κρίνετε ἀκαταρτίστους τοὺς διδάσκοντας; περὶ τὸ θεωρητικόν; τότε ὑβρίζετε τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ πανεπιστημίου, ὡς μὴ παρασκευάζουσιν προσηκόντως τοὺς μέλλοντας διδασκάλους, ὑβρίζετε ὑμᾶς αὐτούς, διότι καθηγηταὶ ὄντες¹ ἐν τῷ ἀνωτάτῳ παιδευτηρίῳ οὐδὲν κατὰ τὸν ἰσχυρισμὸν σας πράττετε πρὸς καταρτισμὸν τῶν διδασκόντων. Ἄλλὰ τοῦτο ἡμεῖς δὲν δεχόμεθα καὶ πρὸς τιμὴν ὑμῶν, διότι ἐξ ὅσων γινώσκουμεν ἐκ τῶν χρόνων ἡμῶν ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία ἐγένετο πλήρης καὶ αἱ ἐξετάσεις διεξήγοντο μετὰ πολλῆς τῆς αὐστηρότητος, πιστεύομεν δὲ ὅτι καὶ μεθ' ἡμᾶς δὲν μετεβλήθησαν τὰ πράγματα ἢ κατὰ ἕν μόνον, ὅτι πλείστα μαθήματα καὶ σπουδαιότατα ἢ ὅλως ἔμειναν ἀδιδάκτα ἢ, ἂν διδάσκονται, διδάσκονται μετὰ πολλῆς τῆς φειδοῦς, ἀλλ' ἐν τούτῳ οὐδεὶς δύναται νὰ ψέξῃ δικαίως τοὺς παιδευομένους ἐκεῖ ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς ἀδιαφοροῦντας περὶ τὴν ἀνωτάτην παιδευσιν καὶ δοξάζοντας ὅτι αὐτοφῶς δύνανται νὰ γεννηθῶσι διδάσκαλοι. Διὰ ταῦτα πιστεύομεν ὅτι οὐδαμῶς νοεῖτε θεωρητικῶς ἀκαταρτίστους τοὺς ἐκ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου πτυχιούχους, ἄλλως εἴχετε καθῆκον πρὶν ἀναγράψητε τὴν μομφὴν ταύτην νὰ ἀξιῶσθε τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ἐκεῖ. Ἴσως νοεῖτε θεωρητικῶς ἀκαταρτίστους τοὺς ἐκ ξένων πανεπιστημίων ἐρχομένους, ὧν τινες ἐντὸς βραχυτάτου ἐνίοτε χρόνου ἔτυχον, δι' ὧν γινώσκετε τρόπων, πτυχίου δυνάμει καὶ διατριβῆς τινος, πολλὰκις ξένης, in absentia ἢ honoris causa, τὰ τοιαῦτα δὲ πτυχία εἶνε ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ κατώτερα τῶν ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου παρεχομένων, τότε ὅμως δείκνυσθε ὅλως ἀπρονόητοι, διότι ὄχι μόνον ἀφήκατε τὴν θύραν ταύτην ἀνοικτὴν ἀπὸ τῶν ἀνω μέχρι τῶν κάτω καὶ τοὺς τοιούτους ἐθεωρήσατε ἴσους πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ ἡμετέρου, ἀλλὰ καὶ ἐν τισιν ἐκρίνατε ὑπερέτους, διότι ὑποτίθεται ὅτι γινώσκουσι ξένην γλῶσσαν, ἵνα ἴσως χρησιμεύσωσιν ὡς διερμηνεῖς. Ἐκ τούτων κρίνομεν ὅτι τοὺς διδάσκοντας ἀπεκαλέσατε ἀκαταρτίστους οὐχὶ κατὰ τὸ θεωρητικόν, τὴν γνώμην μας δὲ ταύτην κυροῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ δι' ἄλλων διατάξεων, ἐξ ὧν κατάδηλον γίνεται ὅτι τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις καθηγητῶν καὶ γυμνασιαρχῶν ἐξελάθετε ὡς κοινὸν καὶ τυχαῖον ὅλως, διὸ καὶ ἀφῶβως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἐγράψατε ἐν τοῖς νομοσχεδίοις σας καὶ εἶπετε ἐν-

¹ Ἰ. Πανταζίδης.

ταῦθα ὅτι οἱ νέοι δημοδιδάσκαλοί σας διὰ τῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκαλίας καὶ τῶν *θανματουργῶν* προαγωγικῶν καὶ προβιβαστικῶν ἐξετάσεών σας δύνανται νὰ γείνωσι καθηγηταὶ ἐν διδασκαλείοις καὶ ἐκεῖθεν καθηγηταὶ ἐν γυμνασίοις καὶ γυμνασιάρχει! καὶ τοῦτο μόνον διὰ τῶν ἐξετάσεών σας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐμπνεύσεως! Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἐκακίστατε ἀσπλάγχχνως καὶ ἀδοκίμους ἐκρίνατε τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν τῷ ἄρσακείῳ διδάσκοντας εἰπόντες ὅτι ἐναυάγησαν τὰ διδασκαλεῖα διότι καθηγηταὶ προσελαμβάνοντο ἐκ τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις *συνήθων*, μεθ' ὧν ὅμως ἐπὶ τοσοῦτον συνεργάζεσθε! Διὰ τοῦτο εἶπατε ὅτι τὰ φυσικομαθηματικὰ ἐν τοῖς διδασκαλείοις δύνανται νὰ διδαχθῶσιν εὐστοχώτερον ὑπὸ δημοδιδασκάλου ἢ ὑπὸ ἀνεγνωρισμένου ἐπιστήμονος! Ἐκ πάντων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι οἱ τὰ νομοσχέδια ὑποστηρίζαντες περὶ οὐδενὸς ἢ περὶ ἐλαχίστου ποιοῦνται τὸν ἐν τῇ θεωρίᾳ καταρτισμὸν τῶν διδασκόντων καὶ νοοῦσιν ἀκατάρτιστον τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκόντων ἐν τῇ πράξει. Ἐν τούτῳ συμφωνοῦμεν πληρέστατα καὶ δοξάζομεν μάλιστα ὅτι θεωρία ἄνευ πράξεως ἄγει εἰς ἀποτελέσματα ὀλέθρια ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, συνταράσσοντα τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν καὶ συνοχὴν καὶ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἐνότητα, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδὲν κατορθοῦται. Πρὸς πίστῳσιν τῶν δοξασιῶν ἡμῶν τούτων διηγούμεθα ὑμῖν, κύριοι, συμβάν τι ἡμῖν πρὸ εἰκοσαετίας. Ἐπαιδεύθημεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ ἀνωτάτῳ παιδευτηρίῳ ἡμῶν καὶ δόκιμοι κριθέντες θεωρητικῶς μετετοπίσθημεν δι' ἐνὸς Βασιλικῆς διατάγματος ἀπὸ τοῦ ἐδράνου τοῦ φοιτητοῦ εἰς τὴν ἔδραν τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐν Κερκύρα γυμνασίῳ ἄνευ οὐδενὸς ἐφοδίου πρὸς τὴν πρᾶξιν. Πρωίαν δέ τινα τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1869 ἀνελθόντες ἐπὶ τῆς ἔδρας, ἵνα διδάξωμεν τὸν περὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους, ἐπάθομεν δεινὸν ἔλιγγον καὶ ἠγνοοῦμεν πόθεν νὰ κάμωμεν ἀρχὴν καὶ ποῦ νὰ τελειώσωμεν, περὶ τίνα νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν καὶ τί νὰ διδάξωμεν τοὺς προθύμως ἀναμένοντας μαθητάς, τί λοιπὸν κάμνομεν; Ἐῶμεν χαίρειν καὶ Δημοσθένην καὶ τὸν περὶ στεφάνου, πονηρὰ διαλογιζόμεθα καὶ λέγομεν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἂν πρὸς τοὺς ὀλιγώτερα ἡμῶν πάντως γιγνώσκοντας μαθητάς εἶπωμεν ἀκατάληπτα καὶ γριφώδη, ὅσῳ μᾶλλον ἀκατανόητα εἶπωμεν τόσῳ σοφώτεροι δειχθισόμεθα καὶ θαυμαστοὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς. Εἰς ἔργον λοιπόν, ὁ Λουκιανὸς εἰς ἐπικουρίαν, ὀλίγα *αὐτταδήπουθερ*, ἀμωσγέπως, *γύρθηρ μίγρηρ*, οὐδοπωσοῦν, οὐ-

δοπαστιῶν, πέρπερος καὶ περπερέομαι, περὶ ἀέρων καὶ ὑδάτων, περὶ γλώσσης καὶ διαλέκτων, περὶ Σοφοκλέους καὶ Περικλέους, περὶ Μαθαθωνομάχων καὶ Τουρκοφάγων» πάμπολλα περὶ ἄλλων καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ διδασκομένου, οὕτω δὲ περὶ ὥρας δύο ἐν φωνῇ διατόρῃ καὶ στρογγύλῃ τῷ στόματι ἐλέγομεν, ἐλέγομεν καὶ μάλιστα ὁ τῆς ἐξόδου κώδων διέκοψεν ἡμᾶς ἐν βόμβῃ τῶν ὠτων ἡμῶν καὶ τῶν διδασκομένων, οἵτινες πολλὰ ἤκουσαν, οὐδὲν ἐνόησαν καὶ διὰ τοῦτο ἐθαύμαζον ἐπὶ τῇ σοφῇ διδασκαλίᾳ! Κατεφύγομεν δηλαδὴ καὶ ἡμεῖς ὀπισθεν τῶν λεξειδίων καὶ φρασειδίων, ὅπως καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ σοφοὶ ἄνδρες κρύπτονται πολλαχοῦ ὀπισθεν τῶν τοιούτων, ἵνα καταπλήξωσι τοὺς ἀκούοντας, ἀφοῦ διὰ τῶν πραγμάτων δὲν δύνανται νὰ κατορθώσωσι τοῦτο. Τὸ ἐμὸν πάθημα δὲν ἦτο οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ τελευταῖον, πάντες οἱ μόνον θεωρητικῶς παιδευθέντες πάσχουσι τοῦτο καὶ μόνον μετὰ καιρὸν καὶ μελέτην πολλὴν κατορθοῦσιν ὅτι δύνανται μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου ἀλλὰ καὶ μετὰ βλάβης τῶν παιδευόμενων. Ἐκ τούτων δείκνυται καὶ πάντες ἀνομολογοῦσιν ὅτι ἐν τῶν κυρίων αἰτίων τοῦ ἐλαττωματικοῦ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶνε τὸ πρακτικῶς ἀκατάρτιστον τῶν διδασκόντων, τοῦτο βεβαίως δέχονται καὶ οἱ ὑποστηρικταὶ τῶν νομοσχεδίων, ἀλλὰ καὶ δεχόμενοι τοῦτο οὐδεμίαν ἔλαβον πρόνοιαν πρὸς διόρθωσιν. Ρίπτεται πού ἐν τοῖς νομοσχεδίοις ὑπόσχεσις ὅτι νομοθετηθήσονται καὶ περὶ τοῦ ἀνωτάτου παιδευτηρίου τὰ προσήκοντα, τὴν τοιαύτην ὅμως ὑπόσχεσιν ἡμεῖς τοῦλάχιστον κρίνομεν ἴσην τῷ μηδενί, διότι ποτὲ δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὑπάρχον τὸ μὴ γινόμενον, ὅπερ πρὸ παντὸς ἔπρεπε νὰ προβληθῇ. Ἡμεῖς μετὰ θάρρους σὺν λέγομεν ὅτι ἂν θέλητε ὄντως νὰ διορθώσητε τὴν ἐκπαιδευσιν ὀφείλετε νὰ προτάξητε τὴν διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ὀφείλετε νὰ μὴ περιοριζήσθε εἰς συμβουλάς, πρὸς ἃς πάντες δυνάμεθα νὰ εἶμεθα σοφοί, ἀλλὰ καὶ νὰ προβαίνητε εἰς ἔργα διορθοῦντες κατὰ τὸ δυνατόν τὸ παρὸν καὶ προνοοῦντες περὶ τοῦ μέλλοντος, ἄλλως καὶ ἡμεῖς ματαιοπονεῖτε καὶ ἡ ἐκπαιδευσίς ἔσται ἐν τῷ μέλλοντι χείρων τῆς νῦν. Πῶς δὲ δύναται νὰ καταρτισθῇ κατὰ τὸ δυνατόν πρακτικῶς καὶ χρησιμοπονηθῇ τὸ ὑπάρχον προσωπικόν, παρασκευασθῇ δὲ προσηκόντως τὸ μέλλον θὰ εἴπωμεν κατωτέρω ἐν τοῖς προταθησομένοις ὑφ' ἡμῶν μέτροις πρὸς διόρθωσιν.

Περὶ δὲ τοῦ τετάρτου αἰτίου, τῆς εὐτελοῦς μισθοδοσίας, οὐδὲν ἡ-

θέλομεν εἶπη ἐν ὑπηρεσίᾳ διατελοῦντες, νῦν ὁμως ὑποστηρίζομεν τὴν πραγματικὴν αὐξήσιν τῆς μισθοδοσίας καὶ λόγῳ τῶν πλεονασσῶν ἀναγκῶν καὶ κυρίως ἵνα διὰ τοῦτου προσελκύσωμεν πολλοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς πρὸς τὸ ἄχαρι τοῦτο ἔργον καὶ παράσχωμεν ὄλικὰ μέσα πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀπαιτουμένων μέσων πρὸς τελείωσιν καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἔργου. Ἄλλ' ὁμως τὸ αἴτιον τοῦτο ἀνεγράφη ἀπλῶς ὡς *primū desiderium*, διότι αἱ σχετικαὶ περὶ αὐξήσεως μισθοῦ διατάξεις, ὡς δειχθήσεται, πᾶν ἄλλο ἀποτέλεσμα φέρουσιν ἢ τοῦτο.

Τὸ πέμπτον αἴτιον, ἡ ἔλλειψις ἀληθοῦς εὐθύνης καὶ ποιῶν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς σπουδαῖον κώλυμα τῆς ὀρθῆς λειτουργίας τῆς ἐκπαιδεύσεως· διότι καὶ ἡ ἀνωτάτη τῶν ποιῶν, ἡ ἀπόλυσις, εἶνε ἀναγεγραμμένη πάντοτε καὶ αἱ ποιναὶ δὲν εἶνε τὸ πρῶτον καὶ κύριον μέσον, δι' οὗ θεραπεύονται τὰ ἄτοπα, ὡς καὶ ὁ Θουκυδίδης λέγει περὶ τούτου, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ καταστῶσιν οἱ περὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀσχολούμενοι ἀνάξιοι καὶ τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς ποινῆς, ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ὡς ὀρίζονται καὶ ἐπιβάλλονται αἱ ποιναὶ πεποιθᾶμεν ὅτι ἔσονται πρόξενoi κακοῦ μᾶλλον ἢ ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ παρεμβαλλόμενον κέντρον ἀμίλλης ἐξετασθήσεται μετ' οὐ πολὺ καὶ δειχθήσεται ἀνυπαρκτον.

Ἐκτον καὶ τελευταῖον αἴτιον τάσσεται ἡ τῆς θέσεως τῶν διδασκόντων ἀστασία. Τὸ κακὸν τοῦτο παρατηρεῖται κυρίως ἐν τῇ προσωπικῇ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, ὅταν δὲ ταῦτα διὰ τῶν νομοσχεδίων διαλύονται, ἦτο περιττὴ πᾶσα τοιοῦτου αἰτίου ἀναγραφὴ. Ἐν τῇ προσωπικῇ τῶν γυμνασίων εἶτε ἕνεκα ἐλλείψεως προσωπικοῦ εἶτε καὶ ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὸ ἔργον δὲν ὑπῆρξε σπουδαία ἀστασία, ἐξ ἧς νὰ προκύψωσι κακὰ μέγιστα. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι εἶνε ἀληθὲς τὸ αἴτιον τοῦτο καὶ ἄξιον νομοθετικῆς μερίμνης, πάλιν δὲν βλέπομεν ποία πρὸς ἄρσιν τοῦ αἰτίου ἐλήφθη πρόνοια· διότι τὰ λαμβανόμενα μέτρα ἡμεῖς τοῦλάχιστον κρίνομεν οὐχὶ σπουδαῖα, ὅταν βλέπωμεν ὅτι ταῦτα ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, τὸ ὅποιον ἐμμέσως καὶ ἀνευθύτως διευθύνει ὁ ἐκάστοτε ὑπουργός.

Ταύτας τὰς βραχείας παρατηρήσεις, κύριοι, ἐκρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ ὑποβάλωμεν ἐπὶ τῶν φερομένων αἰτίων τῆς κακοδαιμονίας τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, δι' ὧν, ὡς πιστεύομεν, ἐπίσθητε ὅτι τὰ φερόμενα αἴτια δὲν εἶνε τὰ πραγματικὰ καὶ οὐσιώδη, οὐδὲ δύναται ἐπο-

μένως ἢ τούτων ἄρσις νὰ ἐπενέγκῃ τὴν τοῦ κακοῦ διόρθωσιν· διότι τὸ κακὸν δὲν ἐξευρέθη καὶ εἶνε ἀδύνατον νὰ θεραπευθῇ. Μετὰ τοῦτο ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν λαμβανομένων μέτρων πρὸς διόρθωσιν καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἀποδείξωμεν δι' ὀλίγων ὅτι καὶ ἐν τούτοις δειχθήσονται ἄστοχα τὰ προβαλλόμενα νομοσχέδια.

Πρῶτον λαμβανόμενον μέτρον ἀφανῶς καὶ φανερῶς λεγόμενον εἶνε ἡ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων κατάργησις, διότι ταῦτα καὶ ἄκαρπα ἐδείχθησαν καὶ διότι διορθούμενα ἔσονται ἀνωφελῆ. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε τὸ σπουδαιότερον πάντων τῶν προτεινομένων καὶ ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐκτενέστερον. Τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους οὐχὶ ἄνευ σκοποῦ τινος καὶ λόγου, καὶ σκοπὸν μὲν εἶχε νὰ παρέχῃ εὐρυτέραν παιδευσιν τῆς ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ στενοτέραν δὲ τῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ, λόγον δὲ νὰ παρέχῃ πολλαχοῦ τὰ μέσα τῆς τοιαύτης παιδεύσεως. Κατὰ ταῦτα ἐπέδιωσε κατὰ τὴν γνώμην τῶν σοφῶν νομοθετῶν διπλοῦν τινα σκοπὸν, τὸ μὲν εὐρυτέραν τινὰ καὶ αὐτοτελῆ μάθησιν, τὸ δὲ προπαρασκευαστικὴν τῆς περὶ τέρω σπουδῆς ἐν τῷ γυμνασίῳ, ταῦτα δὲ ἐπλήρωσε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐδείχθη ὠφελιμώτατον τῷ ἔθνει, διότι ἐκ τῶν τοιούτων τελείων σχολείων ἐξῆλθον πλεῖστοι χρησιμώτατοι δειχθέντες οὐ μόνον ἐν ταῖς τοπικαῖς ἀνάγκαις ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς καθολικαῖς, τὸ ὅποῖον πάντες ὑμεῖς γινώσκετε καὶ δύνασθε κάλλιον ἡμῶν νὰ μαρτυρήσητε. Ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις παρεσκευάσθησαν καὶ δημοτικοὶ ἄρχοντες καὶ δημόσιοι ὑπηρεταὶ χρησιμώτατοι δειχθέντες τῷ ἔθνει καὶ κατὰ μικρὸν προαχθέντες καὶ ἀνελθόντες τὰς ἀνωτέρας βαθμίδας τῆς δημοσίας λειτουργίας, βεβαίως δὲ οὐδέποτε ἠθέλομεν ἔχῃ τοὺς καρποὺς τούτους, ἂν δὲν ὑπῆρχον τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, διότι τὰ γυμνάσια ἦσαν τότε λίαν ἀραιὰ καὶ δυσπρόσιτα. Καὶ τοιαῦτα μὲν ἐδείχθησαν κατ' ἀρχὰς τὰ σχολεῖα ταῦτα, ὅτε καὶ ὀλίγα ἦσαν καὶ τὸ ἀπαιτούμενον μικρὸν προσωπικὸν ἐξευρίσκετο εὐχερῶς καὶ πάνυ κατὰλληλον πρὸς τὸν σκοπὸν ἦτο, μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅμως καὶ τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐκρίθησαν ὡς μέσα τοπικῶν θωπειῶν καὶ πολλαπλασιασθέντα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν ἀνάγκην διεστράφησαν καὶ κατεστράφησαν, διότι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐστάλησαν ἐν τούτοις ἄνθρωποι ὅλως ἀπάρσκευτοι καὶ ξένοι τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καὶ παρομιμακὸν ἐγένετο ὅτι ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἔργον τι ὑψηλότερον γίνεται διδάσκαλος. Ἀποτέλεσμα ἄμεσον τοῦ κακοῦ τούτου

ἦν ὁ τέλειος τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἐκφρασιμὸς, ὥστε διαρρήδη νὰ λέγηται σήμερον ὅτι τὰ σχολεῖα ταῦτα εἶνε περιττὰ καὶ ἀδιόρθωτα, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀληθὴς ἡ τοιαύτη κρίσις καὶ προέρχεται ἐκ τῆς μὴ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων. Διὰ ταῦτα φρονούμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι τὸ σχολεῖον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν πταίει, ἂν δὲν παράγῃ τοὺς ἀπαιτούμενους καρπούς, ἀλλὰ πταίωμεν ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι τοιοῦτους ἀπεστείλαμεν ἐργάτας. Ἐὰν ἡ ἀμπελὸς τινος δὲν παράγῃ τὸν προσδοκώμενον καρπὸν ἕνεκα τῆς κακίας τῶν καλλιεργητῶν, οὐς ἡμεῖς ἀπεστείλαμεν, δὲν πταίει ἡ ἀμπελὸς ἀλλ' ἡμεῖς μὴ προνοήσαντες νὰ ἀποστείλωμεν τοὺς ἐπιτηδείους πρὸς κλάδουσιν καὶ σκαφήν καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνομεν ἀντάξια τῆς μερίμνης ἡμῶν, ἀφροσύνη δὲ μεγίστη θὰ εἶνε νὰ καταλίπωμεν χέρσον τὴν ἀμπελον ταύτην, ἡ ὁποία ἄλλοτε διὰ καλῶν ἐργατῶν παρέσχεν ἡμῖν ἀφθονον καρπὸν, ἀνάγκη ἐπομένως νὰ μεριμνήσωμεν μόνον περὶ εὐρέσεως καλῶν ἐργατῶν. Ἐκ τῶν λόγων τούτων γίνεται κατάδηλον ὅτι τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ σκοπιμώτατα ἰδρῦθη καὶ εὐστοχώτατα ἐλειτούργησε πολλοὺς παραγαγὼν τοὺς καρπούς, ἡ δὲ μετὰ ταῦτα ἀναφανείσα κατάπτωσις ἀποδοτέα εἰς αἰτία ἐξωτερικὰ, τὰ ὅποια ἀνάγκη νὰ ἀρθῶσιν, ἵνα ἐπανέλθωμεν ἐκεῖ, ὅθεν ἐξετροχιάσθημεν. Ἐπομένως πλημμελέστατος ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἀκαρπα ἐδείχθησαν ταῦτα καὶ ὅτι καὶ διορθούμενα εἰς οὐδὲν ἀγαθὸν συντελέσουσιν. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ λόγου τούτου ἔχομεν καὶ ἄλλους πολὺ σπουδαίους κατὰ τῆς καταργήσεως τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἐπὶ τούτων ἐπικαλούμεθα τὴν προσοχὴν ὑμῶν.

Τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον εἶνε μὲν πῶς αὐτοτελὲς ἀλλὰ συντελεῖ συγχρόνως καὶ εἰς προπαρασκευὴν τῶν μελλόντων νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς εὐρυτέραν ἐν τῷ γυμνασίῳ παιδείαν, ἂν δὲ καταργήσωμεν τοῦτο περιορίζομεν καταφανῶς τὸν πρὸς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν ἀπαιτούμενον χρόνον, ὃς πανταχοῦ γῆς εἶνε ὀκταετῆς μέχρι δεκαετοῦς, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ εὐφυΐα καὶ εὐμάθεια εἶνε τόσον ὑπερέτερη τῶν ἄλλων, ὥστε δυνάμεθα ἡμεῖς ἐν χρόνῳ ὀλίγον ὑπερέτερον τοῦ ἡμίσεως νὰ περᾶνωμεν τὸ ἔργον τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ τοῦτο διαψεύδουσιν αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὡστε ἐπιδιώκοντες τὴν διόρθωσιν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως κολοβόνομεν καὶ περιορίζομεν ταύτην, ὥστε νὰ ἔχωμεν ἀποτελέσματα χείρονα τῶν νῦν καταδικαζομένων. Γιγνώσκωμεν τί θὰ ἀντιτάξωσι τούτοις, τὸ εἶπον αὐτοὶ οἱ ὑποστηρικταί, ὅτι διὰ τῆς προσθήκης δύο τάξεων τῷ δημοτικῷ σχολεῖῳ οἱ παῖδες θὰ

μακθάνωσι πολὺ περισσότερα τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ οὕτω θὰ ἔχωμεν τελειότερους ἐν τῷ γυμνασίῳ μαθητάς. Θαυμάζομεν τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ τῇ δοξασίᾳ ταύτῃ καὶ ἀποροῦμεν πῶς τολμᾶσι νὰ ἐκστομίζωσι τοιαῦτα ἐνώπιον ἀνδρῶν γιγνωσκόντων ἕκαστον τῶν σχολείων καὶ τὰ ἐν τούτοις διδασκόμενα! Ἐκαστον τῶν σχολείων πληροῖ ἴδιον σκοπόν, τὸ δὲ δημοτικὸν εἶνε καὶ πρέπει νὰ εἶνε ὅλως ἀσχετον πρὸς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν, ἐπομένως ὅσον ἂν αὐξηθῇ τοῦτο κατὰ τὰς τάξεις καὶ κατὰ τὰ μαθήματα δὲν δύναται ποτὲ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν. Τὸ δὲ λεγόμενον ὅτι τὰ αὐτὰ κατὰ τὸ πλεῖστον μαθήματα διδάσκονται καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ δὲν εἶνε ἀληθές καὶ μόνον κατ' ὄνομα δύναται νὰ ὁμοιάζωσιν ἕνα τῶν μαθημάτων, οὐσιαστικῶς ὅμως διαφέρουσιν ἀπ' ἀλλήλων καὶ δὲν δύναται νὰ ὑποκαταστήσωσιν ἀλλήλα. Καὶ ἡ γεωγραφία, καὶ ἡ ἱστορία, καὶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἄλλα μαθήματα διδάσκονται ἀληθῶς καὶ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἕνα δὲ καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλ' ἐν διαφόρῳ μέτρῳ καὶ κύκλῳ διδάσκονται ἐν ἑκάστῳ σχολείῳ, καὶ ὅπως δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι περιττεύει ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν, τῶν ἑλληνικῶν, τῆς ἱστορίας, τῆς λογικῆς, τῆς ψυχολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, διότι διδάσκονται ἐν τῷ γυμνασίῳ, καθ' ὅμοιον καὶ μείζονα λόγον δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὀρθῶς κρίνων ὅτι τὰ ὁμώνυμα μαθήματα ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ καὶ τῷ ἑλληνικῷ εἶνε τὰ αὐτὰ. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ἔλλείπει ὅλως ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἡ ὅποια διδάσκεται ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ, οὕτω δὲ περιορίζεται καταφανῶς ὁ πρὸς σπουδὴν ταύτης ἀπαιτούμενος χρόνος. Δὲν κρίνομεν δὲ σπουδαῖον τὸν ἄλλον ἰσχυρισμὸν τῶν κ. ὑποστηρικτῶν ὅτι ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐγένοντο δι' ἀνδρας, διότι τότε θὰ ὑπολάβωμεν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουσι τὰ παρὰ Πλάτωνι καὶ ἄλλοις παραγγέλματα περὶ ἀνατροφῆς τῶν νέων καὶ διότι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀνάγκη νὰ μελετῶνται ἐν ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ, ἵνα χρησιμεύσωσιν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ. Δὲν ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι ἐν ταῖς δυοῖς κατωτέρας τάξεσι τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου δὲν διδάσκονται συγγραφεῖς ἀπρόσιτοι οὐδὲ ἀπαιτεῖται ἡ κατὰ βᾶθος νόησις τοῦ περιεχομένου ἀλλ' ἀπλῶς ἐκδιδάσκονται οἱ τύποι καὶ συγκομίζεται καὶ ἀποταμιεύεται γλωσσικὴ ὕλη χρησιμεύουσα ἐν τῷ μέλλοντι, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατος πᾶσα πρόοδος, τοῦτο δὲ κατορθοῦται μετὰ μείζονος

ἐπιτυχίας ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ τῶν ἐννέα ἢ δέκα ἐτῶν, ὅτε ἡ μνήμη εἶνε ἰσχυροτάτη καὶ ἡ νοητικὴ αὐτενέργεια περιορισμένη, καὶ ἐν δὲ ἔτος ἂν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης βεβαίωτατα θέλωμεν ἀποτύχη. Μετὰ βδελυγμίας ἀνέφερον τοὺς γλωσσικούς τύπους καὶ ἐνέπαιξαν γραμματικούς τινας κανόνας, ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; κρίνουσιν ἀνωφελεῖς τοὺς τύπους καὶ τοὺς γραμματικούς κανόνας ; ἀλλὰ τότε διὰ τί τοὺς ἔμαθον καὶ ἀκολουθοῦσι καὶ ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ τῶν διδασκομένων ; διὰ τί δὲν ζητοῦσι τὴν κατάργησιν πάντων τούτων ; Ἡμεῖς ὅμως διαφωνοῦμεν πρὸς τούτους ἰσχυρίζόμενοι ὅτι οἱ τύποι εἶνε ἀπαραίτητοι πρὸς ἐμάθησιν τῆς γλώσσης, οὐδόλως δ' ἀληθῆς καὶ βάσιμος ἄλλος ἰσχυρισμὸς ὅτι ἐν τῇ νεοελληνικῇ θὰ μάθωσιν οἱ παῖδες τὸ πλεῖστον τῶν τύπων τῆς ἀρχαίας, διότι καὶ ἂν ἔχη τύπους πολλοὺς ὁμοίους ἢ νέα πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἔχει ὅμως τοσαύτας καθολικὰς καὶ τοπικὰς διαφορὰς ὥστε ἂν τις ἐπιχειρήσῃ διὰ τῶν τύπων τῆς νέας νὰ μάθῃ τοὺς τῆς ἀρχαίας βεβαίως θὰ πέσῃ εἰς λαβύρινθον ἀδιέξοδον καὶ οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ μάθῃ ἐκ τῶν ἀτελῶν τὰ τέλεια, ἐκ τῶν ἀκανονίστων τὰ κανονικά. Δῆλον ἐντεῦθεν ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔχωμεν γυμνάσιον κλασικὸν ἂν μὴ πρὸ αὐτοῦ ἔχωμεν τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον εἶτε κεχωρισμένον εἶτε ὡς παράρτημα τούτου.

Ἀκούσατε τώρα, κύριοι, ἄλλον λόγον κατὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, οὗτος δὲ εἶνε καθαρὸς καὶ σαφῆς περιορισμὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως· διότι κατὰ τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἰσχύοντα διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου παρείχτο μέση τις παιδείσις πανταχοῦ καὶ μάλιστα ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν δήμων, ὅπου πολὺ εὐχερῶς ἠδύναντο οἱ συνδημόται καὶ οἱ τῶν ὁμόρων δήμων νὰ ἀποστέλλωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα διὰ μικρᾶς δαπάνης, οὕτω δὲ προέβαινε ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ἂν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐλειτούργουν προσηκόντως, νῦν ὅμως καταργουμένων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων περιοριζόμενων κατὰ φυσικὸν λόγον ἐν ταῖς πόλεσι καθίσταται ἡ μέση παιδείσις ἀριστοκρατικὴ καὶ οἱ μικροῦ πληθυσμοῦ τόποι μένουσι μὲ τὰ γραμματεῖα, ἡμιημερήσια σχολεῖα κ.λ.π. ἐκεῖνα ἀτελῆ, διότι καὶ τὰ τέλεια δημοτικὰ σχολεῖα περιορίζουσιν εἰς τόπους ὀλίγους· ἀλλ' εἶνε ὀρθὸν τοῦτο ; εἶνε δίκαιον ; ἀδιστακτως λέγομεν ὄχι καὶ πεποιθήμεν ὅτι πάντες οἱ τοῦ λαοῦ ἀντιπρόσωποι θὰ ἀποκρούσωσι τοιοῦτον τῆς ἐκπαιδεύσεως περιορισμὸν, παρέχοντες οὕτω μικρὸν ἀντάλλαγμα τῶν ποικίλων βαρῶν. Ἐν πᾶσιν ἐπιτρέπονται μονοπόλια, ἐν τῇ ἐκπαιδεύ-

σει ὁμως οὐχί, διότι ὁ λαὸς θὰ ἀποκρούσῃ τοῦτο διὰ τῆς ψήφου του. Δὲν εἶνε τοῦτο ἀδιάφορον, ὡς εἶπέ τις τῶν κυρίων βουλευτῶν, διότι γινώσκομεν καὶ μετὰ θάρρους λέγομεν ὅτι ὁ λαὸς θὰ καταψηφίσῃ πάντα ὑποστηρίζοντα τὸν περιορισμὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως, οὐδὲ θὰ ἀνεχθῆ ὁ λαὸς τοιαύτην περὶ τὴν πνευματικὴν μὲρρωσιν ἀνισότητα.

Φέρομεν τρίτον λόγον τὸν τῆς ἀστοργίας καὶ ἀπανθρωπίας πρὸς τοὺς διδάσκοντας ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις. Τετρακόσιοι καὶ πλέον ἑλληνοδιδάσκαλοι ἀνεγνωρισμένοι δι' ἐξετάσεων ἀφοσιωθέντες ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ διὰ μιᾶς διατάξεως ρίπτονται εἰς τοὺς δρόμους, διότι ἀπεφασίσαμεν νὰ μεταβάλωμεν τρόπον ζωῆς. Γινώσκομεν πάντες ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἔργον δύνανται νὰ ἐπιδοθῶσι καὶ ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ ἐξ ἄλλων ἀναγκῶν, ἐπομένως ἡ ἀποπομπὴ τούτων ἰσοδυναμεῖ πρὸς θανατικὴν ποινὴν. Ἄλλὰ τίς θὰ ἀποδεχθῆ τοιαύτην ἀπόφασιν; οὐδεὶς ποτὲ πιστεύομεν θὰ δειχθῆ τόσο ἀσπλαγχνος, ἀφοῦ τοιοῦτοι δὲν ὀφείλομεν νὰ δειχθῶμεν οὐδὲ πρὸς τὰ ὑπηρετήσαντα ἡμᾶς ἄλογα ὄντα. Πᾶς δεχόμενος τοιοῦτόν τι ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἄκαρδον ἐκεῖνον κύριον, ὃς τὸν ὑπηρετήσαντα καὶ ὑπηρετοῦντα τοῦτον ὡς θέλει, διότι ἤλλαξε τρόπον ζωῆς αὐτός, ἀνοίγει τὴν θύραν νύκτα τινα παγερὰν καὶ δι' ἐνὸς λακτίσματος τὸν ρίπτει γυμνὸν εἰς τὴν ὁδόν. Τοιαύτη δὲ πράξις πῶς δύναται νὰ ὀνομασθῆ δὲν θέλομεν νὰ εἰπώσεν, ἀποτροπιαζόμεθα καὶ νὰ τὴν ἀναλογισθῶμεν. Ἄλλὰ τί ἔπταιμαν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι; οὐδὲν, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ μὴ τοὺς θανατώσωμεν ἀλλὰ μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ τοὺς ἀπομακρύνωμεν τῆς ὑπηρεσίας δι' ἄλλων τελειοτέρων. Ἐξεπλάγημεν δ' ἀληθῶς ἐπὶ τῇ τόλμῃ τοῦ ἐτέρου¹ τῶν ὑποστηρικτῶν, ὃς εὗρισκω εὐλογον τὸ παράπονον κατὰ τῆς τοιαύτης ἀστοργίας ἐγέλασεν ἐπὶ τῇ ἀπλότῃ ἡμῶν ὅτι δὲν ἀνεκαλύψαμεν τὴν ὑπὸ τούτου ληφθεῖσαν πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν ἑλληνοδιδασκάλων καὶ σὰς εἶπεν ὅτι δὲν ρίπτονται εἰς τοὺς δρόμους οἱ ἑλληνοδιδάσκαλοι, διότι οὗτος θὰ τοὺς χρησιμοποίησῃ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρθεναγωγείοις. Ταῦτα ἔλεγε καὶ διελάλει, ἔπειθε δὲ τοὺς ἀπείρους καὶ τοὺς θαυμαστάς, δυστυχῶς ὁμως δὲν εἶπεν ἀλήθειαν οὐδοπωσοῦν, διότι ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρθεναγωγείοις δύο μόνον διορίζονται ἄρρενες καθηγηταὶ καὶ οὗτοι ἀνάγκη νὰ φέρωσι πτυχίον τοῦ πανεπιστημίου, τοῦτο ρητῶς λέγεται καὶ ὁ ἀμφιβάλλων δύνα-

¹ Χαρ. Παπαμάρχου

ται να ἴδῃ καὶ θαυμάσῃ ἐπὶ τοῖς ρηθεῖσιν. Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν ἀπαιτηθῶσι τοιαῦτα προσόντα ἀπὸ τῶν καθηγητῶν ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρθεναγωγείοις καὶ προσληφθῶσιν ἑλληνοδιδασκαλοὶ, πάλιν δὲν θὰ χρειασθῶσι πλείονες τῶν τριάκοντα, διότι δεκαπέντε εἶνε τὰ ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα. Ἐπίδειξαν ὅμως ἀμφοτέροι οἱ ὑποστηρικταὶ καὶ ἄλλον τρόπον διορθώσεως τοῦ κακοῦ ὅτι τούτους θὰ κατατάξωσιν ἐν τοῖς μονοταξίοις διδασκαλείοις, ἵνα λάβωσι τὸ χρίσμα τῆς παιδαγωγικῆς μορφώσεως. Θαυμάσιον τὸ εὔρημα ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον, διότι οἱ περισσότεροὶ τῶν ἑλληνοδιδασκάλων καὶ οἰκογενειάρχαι εἶνε καὶ ἡλικίαν φέρουσιν ὑπερτέραν τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς μαθητείαν ἐν τοῖς διδασκαλείοις. Ἐκ τούτων δὲ πάντων πείθονται πάντες ὅτι καταργουμένων τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, πάντες οἱ ἑλληνοδιδασκαλοὶ ρίπτονται εἰς τοὺς δρόμους καὶ καταδικάζονται ἀστόργως ὑπὸ τῆς πολιτείας εἰς ἄδικον θάνατον.

Τελευταῖον δὲ φέρομεν τὸν σπουδαιότερον πάντων λόγον, ὃν ἠρύσθημεν ἐκ τῆς παιδαγωγικῆς, πρὸς ἣν καὶ ἡμεῖς ἠναγκάσθημεν νὰ καταφύγωμεν, διότι κατενόησαμεν ὅτι τὰ πάντα πρέπει νὰ τελῶνται σήμερον παιδαγωγικῶς καὶ ἀνάγκη νὰ γραφῇ ἐπὶ πάντων «μηδεὶς ἀπαιδαγώγητος εἰσίστω». Ἐχομεν ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν τὴν γυμνασιακὴν παιδαγωγικὴν ταύτην πρὸ μηνῶν μόλις τυπωθεῖσαν καὶ περιέχουσαν πορίσματα ἐπιστημονικὰ πρὸς χρῆσιν πάντων ἐν γένει τῶν διδασκάλων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, γνησίαν, ἅτε φέρουσαν ἐν ἀρχῇ τὴν ὑπογραφήν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως κ. Ἰ. Πανταζίδου, καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ διευθυντοῦ τοῦ παιδαγωγικοῦ φροντιστηρίου. Κατ' αὐτὴν τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως σχολεῖα πρέπει νὰ εἶνε δύο, ὧν τὸ μὲν ὀνομάζεται *ἀστικόν* τὸ δὲ *γυμνάσιον*¹. Συμφωνῶς πρὸς τὸν παιδαγωγικὸν τοῦτον κώδικα δὲν δυνάμεθα νὰ καταργήσωμεν τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ἴσως μόνον διὰ παιδαγωγικοὺς λόγους δύναται νὰ ὀνομασθῇ *ἀστικόν*, ἵνα μὴ προσκρούωμεν τῇ παιδαγωγικῇ, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ὅλως ἀδιάφορον.

¹ Ὁ κ. Ἰ. Πανταζίδης ζητήσας νὰ ἀναίρῃ τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν τοῦτον εἶπε τῇ 27 Ἰανουαρίου ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ του συνεγρᾶφη διὰ τὰ Γερμανικὰ γυμνάσια(!), ἐπομένως δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν! Ἄλλὰ τότε πρὸς τί συνεγρᾶφη; ὡς ἱστορία ἀπλή; Ἰσχυρίσθη προσέτι ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχουσι δύο σχολεῖα ἕνεκα τῆς διακρίσεως τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἀλλὰ τοῦτο ἀπεδείχθη ἀνακριβές.

Πιστεύομεν δὲ διὰ τοῦ λόγου τούτου νὰ ἔχωμεν συναρωγὸν καὶ αὐτὸν τὸν συγγραφέα καὶ νῦν ὑποστηρικτὴν τῶν νομοσχεδίων, διότι δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἀρῇ τὸ κύρος τῆς παιδαγωγικῆς καὶ καταστάσῃ τὸ μετὰ μόχθου συντεταγμένον τοῦτο βιβλίον ἀχρηστον.

Ταῦτα ἀντιτάσσομεν κατὰ τῆς καταργήσεως τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, πεποιθάμεν δ' ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι εἶνε ἀποκρῶντες, ἵνα μηδεμία γένηται σκέψις περὶ καταργήσεως. Δυνάμεθα νὰ βελτιώσωμεν ταῦτα ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος ἀνατιθέντες τὴν διεύθυνσιν τούτων εἰς ἐπιστήμονας κατὰ μικρὸν δὲ εἰσάγοντες καὶ ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι τοιοῦτους, νὰ περιορίσωμεν τὴν μεγίστην πληθὺν τῶν ἀτελῶν συνιστῶντες μόνον πλήρη ἐν ἔδραις δῆμων πολυπληθῶν, νὰ καταργήσωμεν ὅλους τοὺς βοηθοὺς καὶ τὰξωμεν ταῦτα ὡς παραρτήματα τῶν γυμνασίων ἢ καὶ ὡς ἡμιτελῆ τοιαῦτα, πάντοτε ὅμως μετὰ τριῶν τάξεων. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔχωμεν διάφορον γνώμην, ἐκτὸς ἂν ἀντὶ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἰδρῦσωμεν κατὰ τόπους πρακτικὰς ἢ καὶ ἰδικὰς σχολὰς κατὰ λόγον τῆς ἀνάγκης ἐκάστου τόπου καὶ οὕτω μὴ περιορίσωμεν τὴν παιδείου εἰς τὰ κέντρα.

Προσθήκη ἐκτῆς τάξεως προβάλλουσιν ὡς δεῦτερον μέσον διορθώσεως καὶ διὰ τούτου δηλοῦσιν ὅτι τελειότεροι κατασταθήσονται οἱ ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπολυόμενοι καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἀπολυομένων περιορισθήσεται, ἵνα μὴ ἀθρόα καὶ ἀκρίτως εἰσχωμάζῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἢ νεότης. Ἐκ τούτων βλέπετε, κ. βουλευταί, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν ἐπιτυγχάνονται δύο σπουδαῖα πράγματα καὶ λύνονται εὐκολώτατα δύο καιριώτατα ζητήματα, τὸ τῆς ποιότητος καὶ τῆς πληθούς τῶν ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπολυομένων. Ταῦτα δὲ λέγοντες καὶ ὑπαγορεύοντες ὑποδηλοῦσιν ὅτι ἐν τῇ ἕκτῃ ταύτῃ τάξει, ὑπερτέρῃ βεβαίως κατὰ ποιὸν τῆς νῦν τετάρτης, διδασκῆσονται μαθήματα ἀνώτερα τῶν νῦν διδασκόμενων, δὲν μὰς εἶπον ὅμως οἱ κύριοι καὶ τίνας θὰ διδάξωσι τὰ μαθήματα ταῦτα· διότι κατὰ τὴν δηλωθεῖσαν γνώμην αὐτῶν τὸ νῦν ὑπάρχον ἐν τοῖς γυμνασίοις προσωπικὸν δὲν δύναται νὰ διδάξῃ ἐπαρκῶς τὰ νῦν διδασκόμενα ἐν τοῖς γυμνασίοις κατώτερα μαθήματα, ἐὰν δὲ ἀληθεύῃ ἡ γνώμη τούτων αὐτῶν, τότε τὰ τῆς ἕκτης τάξεως μαθήματα δὲν θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ διδασκῶσιν ὑπὸ τοῦ νῦν προσωπικοῦ ἢ θὰ διδασκῶσιν ἀτελέστερον ἢ ὅτι νῦν διδάσκονται τὰ κατώτερα, ἐπομένως ἡ λεγομένη προσθήκη ἕκτης τάξεως ἔσται ἐπιζημιωτάτη, διότι ἐν ταύτῃ κυρίως θὰ ἀποτυφλῶνται οἱ

νέοι ὑπὸ τῶν ὅλως ἀνικάνων, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν κυρίων, διδασκάλων. Κατὰ ποιὸν λοιπὸν οὐδεμίᾳ ἐπελεύσεται μεταβολὴ καὶ κακῶς ὑπολογίζουσιν οἱ ἄλλως ὑπολογίζοντες. Τὸ δὲ ποσὸν τῶν ἀπολυμένων δύνανται ἴσως νὰ περιορίσωσι διὰ τοῦ μέτρου τούτου, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος περιορισμὸς εἶνε ὅλως ἀυθαίρετος καὶ ἀδικιώτατος. Καὶ ἀυθαίρετος μὲν εἶνε, διότι ἡ προσθήκη τῆς ἕκτης τάξεως καὶ ἡ διὰ ταύτης χορήγησις ἀπολυτηρίου πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἀφίενται τῇ κρίσει τῶν ἐκάστοτε κυβερνώντων, ἀδικιώτατος δὲ διότι ἡ προσθήκη αὕτη κατασταθήσεται προνομιακὴ καὶ δοθήσεται εὐνοουμένοις τισὶ τόποις, ὅπως ἀποδίδονται καὶ ἄλλα ὠφελήματα κατὰ προτίμησιν προνομιακῆν, τὰ ὅποια ἀποφεύγομεν νὰ ὀνομάσωμεν, ἵνα μὴ σκανδαλίσωμέν τινα. Διὰ ταῦτα ἡμεῖς θεωροῦμεν ὀρθότερον, τὰ γυμνάσια πάντα νὰ εἶνε ὁμοίμορφα καὶ παρεκτικὰ ἴσων δικαιοματίων.

Μετὰ τοῦτο φέρεται ὄντως νεωτερισμὸς μέγας πρὸς διόρθωσιν, τοῦτο δὲ εἶνε ἡ εὐφήμεως λεγομένη μείωσις τῆς λατινικῆς καὶ ἡ ἀντ' αὐτῆς εἰσαγωγὴ τῆς Γερμανικῆς. Τοῦτο λίαν τεχνικῶς εἰσάγεται καὶ ἐπικαίρως, διότι πάντες ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκμαθήσεως νεωτέρων γλωσσῶν χάριν τῶν μεγίστων σχέσεων πρὸς τὰ νέα ἔθνη, διὰ τοῦτο ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐνδιατρίψωμεν περισσύτερον, ἵνα ἀποκρούσωμεν τὴν ἐκ μὴ ἀκριβοῦς ἐρεύνης τοῦ πράγματος παρατηρούμενην ἀποδοχὴν τῆς γνώμης ταύτης.

Τὴν Γερμανικὴν δυστυχῶς ἡμεῖς δὲν ἐμάθομεν, ἵνα ἐπενέγκωμεν κρίσιν περὶ τοῦ ποιοῦ ταύτης, πιστεύομεν ἀδιστακτικῶς ὅτι αὕτη, ὡς γλῶσσα ἔθνους σοφοῦ καὶ τοσοῦτον κρατοῦντος, περικλείει ὄντως θησαυροὺς σπουδαιοτάτους, γινώσκομεν ὅμως ὅτι δὲν εἶνε καὶ γλῶσσα τόσον εὐκόλος, ὥστε νὰ ἐκμάθῃ τις ταύτην ἐντὸς βραχείως χρονικοῦ διαστήματος. Πρὸς τὰς βιωτικὰς δὲ ἀνάγκας ἡμῶν βεβαίως εἶνε καὶ αὕτη χρησιμώτατη καὶ ἄλλαι πολλαὶ ξένηι νεώτεραι γλῶσσαι, μεθ' ὧν τὸ ἑλληνικὸν διατελεῖ εἰς διηνεκῇ ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπιστημονικὴν καὶ βιομηχανικὴν. Ὡστε κατ' ἀρχὴν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι καὶ αὕτη ἡ γλῶσσα καὶ ἄλλαι, ὡς ἡ Ἀγγλικὴ καὶ Ἰταλικὴ, εἶνε χρησιμώταται. Ζήτημα μόνον εἶνε ἂν θὰ μάθωμεν τὰς γλώσσας ταύτας. Τὸ γυμνάσιον δὲν εἶνε ἴδρυμα σκοποῦν τὴν διδασκαλίαν γλωσσῶν οὐδὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἔχομεν χρόνον ἀδιάθετον ἵνα τοῦτον χρησιμοποιήσωμεν πρὸς ἐκμάθησιν γλωσσῶν, διότι μολίσι ὑπάρχων χρόνος δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν οὐσιωδῶν μα-

θημάτων. Τὸ φερόμενον δ' ἐπιχείρημα ὅτι ἀντὶ τῆς νεκρᾶς καὶ φθινοῦσης Λατινικῆς περιοριζομένης δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν τὴν Γερμανικὴν, εἶνε μᾶλλον λόγος καὶ λόγος μάλιστα κενός, ἂν ἐπιτρέπηται ἡμῖν ἡ ἔκφρασις αὕτη, παρὰ πρᾶγμα σπουδαῖον, τοῦτο δὲ κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς. Τὰ γερμανικὰ θὰ διδάσκωνται ἐν ταῖς τρισὶν ἄνωτέραις τάξεσι τῶν γυμνασίων, ὅταν ἔχωσι τάξεις ἕξ, δὲν δύναται δὲ νὰ ἀναλογῆ χρόνος μείζων τῶν τριῶν καθ' ἑβδομάδα ὥρων ἢ τῶν δώδεκα κατὰ μῆνα, ἢ τῶν ὀγδοήκοντα κατ' ἔτος, ἢ τῶν διακοσίων τεσσαράκοντα τὸ πολὺ ὥρων κατὰ τριετίαν, ἀλλ' ἐντὸς τόσοῦ χρονικοῦ διαστήματος δύναται νὰ διδαχθῆ μία γλῶσσα καὶ μάλιστα ἡ Γερμανικὴ; Τὸ πιστεύετε τοῦτο ὑμεῖς κύριοι; ἡμεῖς οὐδέποτε τὸ πιστεύομεν, οὐδὲ ἐὰν τὸ εἶπητε. Ἄν τοῦτο ἦτο δυνατόν, πιστεύσατε ὅτι πλεῖστοι καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐν τῷ χρόνῳ μάλιστα τούτῳ τῆς ἀργίας ἠθελον μάθῃ καὶ τὴν Γερμανικὴν καὶ ἄλλην γλῶσσαν. Δυστυχῶς ὅμως δὲν εἶνε δυνατόν καὶ ἐπομένως ἡ γερμανικὴ εἰσάγεται διὰ νὰ εἰσαχθῆ ἄνευ ἐλπίδος τινὸς τῆς στοιχειώδους ἐκμάθησεως. Ἴσως θὰ εἶπητε ὅτι δὲν ἐπιδιώκεται ἡ πλήρης τῆς γλώσσης ταύτης ἐκμάθησις ἀλλὰ στοιχειώδη τινά, ἀλλὰ τότε τί κάμνομεν; νοοῦμεν ὅτι παίζομεν ἐν οὐ παιδιτοῖς καὶ πειραματιζόμεθα ἐν σπουδαίοις ἐπιστημονικοῖς ἔργοις; Παιδιαὶ καὶ πειράματα δὲν ἐπιτρέπονται ἐν ἔργοις τοιούτοις. Καὶ πρὸς τί γίνονται τὰ πειράματα ταῦτα; ἵνα περιορισθῆ ἡ μᾶλλον διαγραφῆ ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἡ Λατινικὴ, ἀλλ' εἶνε τοῦτο ὀρθόν; οὐδέποτε οὐδαμῶς λέγομεν ἡμεῖς, διότι διὰ τούτων καταστρέφεται ὁ τῶν κλασικῶν γυμνασίων σκοπός, ἐν οἷς ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ διδάσκηται καὶ ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ, διότι ἀμφοτέραι συμβάλλονται πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν μελλόντων νὰ σπουδάσωσιν εὐρύτερον ἐν ἀνωτέροις παιδευτηρίοις. Ἡ σπουδὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης δὲν γίνεται ἐκ πλάνης ὅτι αὕτη εἶνε ζῶσα οὐδὲ ἐν γνώσει ὅτι αὕτη φθίνει. Ἡ λατινικὴ σπουδάζεται ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ θεωρητικῷ καὶ πρακτικῷ βίῳ, ὁ δ' ἐναντίαν τούτου ἔχων γνώμην ἢ δὲν ἠρένησεν ἐπαρκῶς τὸν σκοπὸν ἢ κρίνει οὐχὶ ὀρθῶς. Τίνας θησαυροὺς περιέχει ἡ Λατινικὴ εἶνε ὅλος περιττὸν νὰ εἴπωμεν, διότι πάντες γινώσκετε, ὅτι συντελεῖ αὕτη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι τὰ μέγιστα ἐπικουρεῖ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν εἶνε κατάδηλον. Μὴ θέλωμεν λοιπὸν διὰ τοιούτων νεωτερισμῶν νὰ καταστήσωμεν ἑτερόζυγα

τὴν γυμνασιακὴν παιδείου, ὅταν μάλιστα γινώσκωμεν ὅτι καὶ ἡ ἐν εὐρωπαϊκοῖς πανεπιστημίοις εἰσαγωγὴ πολλαχοῦ ἀπαιτεῖ τὴν γνώσιν τῆς Λατινικῆς. Ἴσως εἴπωσιν ὅτι διδάσκεται ἀνεπαρκῶς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε λόγος καταργήσεως, ἡμεῖς ἀξιοῦμεν νὰ διδαχθῆ ἡ πληρέστερον καὶ τελειότερον. Δὲν εἶνε δ' ἀληθὲς τὸ ρηθὲν ὅτι δὲν περιορίζεται ἡ διδασκαλία τῆς λατινικῆς, διότι ἐν τοῖς νομοσχεδίοις λέγεται ὅτι *στοιχεῖα* ταύτης διδάσκονται ἐν ταῖς τρισὶν ἀνωτέροις τάξεσιν, ἐν οἷς γυμνασίοις ὑπάρχουσιν ἕξ τάξεις, τοῦτο δὲ καθ' ἡμᾶς εἶνε ἴσον τῷ μηδενί, διότι ὁ χρόνος δὲν ἐπαρκεῖ εἰμὴ πρὸς παιδιὰν μᾶλλον¹. Ὡστε ἡ Γερμανικὴ, μᾶθημα ἐπουσιῶδες ἐν κλασικοῖς γυμνασίοις, εἰσάγεται διὰ περιορισμοῦ μέχρις ἀποπνιγμοῦ μαθήματος οὐσιώδους καὶ ταῦτα χωρὶς νὰ κερδήσωμέν τι.

Ἄλλ' ἔστω, ἄς δεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν ἀναγκαιοτάτην τὴν διδασκαλίαν τῆς Γερμανικῆς, ἐσκέφθητε ὅμως ποσῶς καὶ τίνες θέλουσι διδάξῃ ταύτην; ἢ μήπως θέλετε νὰ πάθωμεν ὅτι, ἄλλοτε ἐπάθομεν καὶ πάσχουμεν ἀκόμη ἐνιαχοῦ περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γαλλικῆς; ἀγνοεῖτε τὰ γενόμενα ἢ θέλετε ἀπὸ ἀπλοῦ νὰ διπλασιάσητε τὸ κακόν; Προσέξατε πολὺ, κύριοι, διότι διὰ τοιούτων νεωτερισμῶν ἀνευ προνοίας τινὸς γινόμεθα πρόξενοι μεγίστου κακοῦ ἀντὶ ἀγαθοῦ καὶ ἀντὶ βελτιώσεως ἐπιφέρομεν καταφανῆ πανωλεθρίαν. Προνοεῖτε μὲν καὶ περὶ προσωπικοῦ ἄλλ' ἢ πρόνοιά σας εἶνε ἀνεπαρκῆς καὶ αἱ ἐπιτρεπόμεναι ἐξαιρέσεις σας γενήσονται κανὼν ἀπαράβατος, ὅπως τοῦτο ἐγένετο καὶ περὶ τῆς Γαλλικῆς, πρὸς διδασκαλίαν τῆς ὁποίας γινώσκετε πάντες πόθεν ἐστρατολογεῖτο τὸ προσωπικόν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἀξιοθρήνητα ἐπηκολούθησαν ἀποτελέσματα. Τὸ δὲ τῶν ἐξετάσεων τῶν μελλόντων διδασκάλων τῆς Γερμανικῆς ὄχρῳμα ἡμεῖς τούλά-

¹ Ὁ κ. I. Πανταζίδης ἀποκρούων τὴν γνώμην ταύτην τῆ 27 Ἰανουαρίου εἶπεν ὅτι ἡ λέξις *στοιχεῖα* εἶνε ἐλαστικὴ καὶ σημαίνει καὶ ὀλίγα καὶ πολλά' καὶ κακῶς ἐξελάβομεν ὅτι σημαίνονται ὀλίγα! Δὲν πιστεύομεν ὅμως ποτὲ ὅτι ὁ κ. καθηγητῆς εἶπε τοῦτο σπουδάζων ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ φανῆ ὅτι ἀντικρούει ἀφοῦ γινώσκει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Προσέθηκε δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ὅτι ἀποδέχεται τὸν περιορισμὸν τῆς λατινικῆς καὶ διότι ἐλάχιστα μανθάνουσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ διότι προσῆλθε τις πρὸς διδακτορικὰς ἐξετάσεις, ὅς ἤγνοιε καὶ ἀνάγνωσιν Λατινικῶν. Τότε ἠρωτήσαμεν τί ἀπέγεινεν ὁ ἐξεταζόμενος, καὶ ἐλάβομεν ἀπόκρισιν ὅτι ἐγένετο διδάκτωρ! Ἐπῆνεσαμεν μὲν τὴν τοιαύτην τῆς σχολῆς ἀπόφασιν ἄλλ' ἐδηλώσαμεν ὅτι τοιοῦτος θὰ ἀπερρίπτετο προσερχόμενος εἰς γυμνάσιον πρὸς κατὰταξιν.

χιστον τὸ ἐκλαμβάνομεν ἀσθενέστερον τοῦ ἀχυρίνου, διότι ἐκ πείρας πολλὰ γινώσκομεν περὶ τῶν ἐξετάσεων τούτων, ἐν δὲ μόνον ἀναφέρομεν παράδειγμα τὸ ἐξῆς: πρὸ οὐ πολλοῦ χρόνου ἐτελεῖτο διαγωνισμός τις καὶ μετέσχομεν καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐξετασται, προσήλθέ τις καὶ μετ' ἐπαίρων ἀπερίφθη ὡς ἔχων ἐν στίχοις εἴκοσι περίπου πενήκοντα καὶ ἑπτὰ μόνον βαρβαρισμούς, ὁ τοιοῦτος δὲ ἀδοκιμώτατος κριθεὶς πρὸς ἔργον ἀλλότριον τοῦ διδασκάλου μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἐξετασθεὶς ὑπὸ καθηγετοποιητικῆς ἐπιτροπείας ἔλαβε τὸ χρίσμα καὶ διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς !! Τοιοῦτους δὲ θέλετε καὶ τοὺς τῆς Γερμανικῆς καθηγητάς; ἀλλὰ τότε εἶνε προτιμότερον νὰ κλεισθῶσι σύμπαντα τὰ γυμνάσια δι' ἐνὸς καὶ μόνου ἄρθρου.

Καὶ ἄλλο δὲ ἐπιχείρημα ἔχομεν κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Γερμανικῆς, ὅτι ἐν οὐδενὶ γυμνασίῳ ἐν Εὐρώπῃ ἐπιβάλλεται ὑποχρεωτικὴ ἢ ἀκρόασις δύο ξένων γλωσσῶν.

Κατακλειδα δὲ τῶν κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Γερμανικῆς ἐπιχειρημάτων ἡμῶν φέρομεν τὸ παιδαγωγικὸν ἡμῶν σύνταγμα, τὴν παιδαγωγικὴν ταύτην τοῦ κ. Ἰ. Πανταζίδου, ἐν ἣ καὶ ἡ Λατινικὴ γενναίως ὑποστηρίζεται διὰ πλείστων ἐπιχειρημάτων καὶ κρίνεται ὡς ἀπαραίτητον συστατικὸν τῆς Γυμνασιακῆς παιδείας¹, καὶ ἡ Γερμανικὴ πάσῃ δυνάμει ἀποκρούεται² καὶ σωρεύονται πολλὰ ἐπιχειρήματα, ὧν ἐν σπουδαιότατον λέγεται ὅτι εἶνε ἀσαφὴς καὶ σκοτεινὴ τοσοῦτον ὥστε συγγραφεῖς γερμανοὶ ἐννοοῦσι τὰ ἐαυτῶν συγγράμματα εὐχερέστερον ἐν τῇ Γαλλικῇ μεταφράσει³.

Συμπέρασμα πάντων τούτων εἶνε α') ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἡ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς, ἀλλὰ τούναντίον

¹ Ὅρα παιδαγωγικὴν Πανταζίδου σελ. 17—25. 155—159.

² Σελ. 26 ἄνωτ.

³ Ἀποκρούων ἡμᾶς ὁ κ. Πανταζίδης τῇ 27 Ἰανουαρίου καὶ δικαιολογῶν τὴν ἀντίφασιν εἶπεν ὅτι ἡμεῖς ἀπροσέκτως εἶπομεν ὅτι ἀντιφάσκει, διότι δὲν παρετηρήσαμεν ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ ἐτυπώθη πρὸ τῶν νομοσχεδίων, ἐπομένως ἡ παιδαγωγικὴ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ συμφωνῇ πρὸς τὰ μετ' αὐτὴν γενόμενα νομοσχέδια! Ἡμεῖς παρετηρήσαμεν ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ εἶνε ἐπιστήμη ἀσάλευτος καὶ τὰ νομοσχέδια πρὸς ταύτην ἔπρεπε νὰ συμφωνῶσι καὶ ἐπὶ ταύτης νὰ βασίζωνται, εἰδμη ὁ τῆς παιδαγωγικῆς συγγραφεὺς εἶχε καὶ προσωπικὸν καθῆκον νὰ ἀποκρούσῃ τὰ ἀνατρέποντα τὴν παιδαγωγικὴν νομοσχέδια. Κατὰ προσθήκην δὲ εἶπομεν ὅτι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ καὶ τὰ νομοσχέδια φέρουσι χρονολογίαν 1889 καὶ κατὰ τὸν περὶ ἀπογραφῆς νόμον εἶνε σύγχρονα.

πρέπει νὰ ἐπεκταθῆ, διότι εἶνε ἀπαραίτητον συστατικὸν γυμνασίου κλασικοῦ, ἄλλως ἀναιρεῖται ὁ σκοπὸς καὶ κολοβοῦται ἡ γυμνασιακὴ παιδευσίς· ὅ) ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἰσαχθῆ ἡ Γερμανικὴ ὡς ὑποχρεωτικὸν μάλιστα μάθημα, ἂν δὲ παρίσταται ἀνάγκη διδασκαλίας ξένων γλωσσῶν, τότε ἄς παρασκευασθῆ πρῶτον προσωπικὸν κατ'ἀλληλον καὶ εἶτα ἄς ἰδρυθῶσι σχολαὶ εἰδικαὶ πρὸς διδασκαλίαν οὐ μόνον τῆς Γερμανικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀγγλικῆς, καὶ τῆς Ἰταλικῆς, καὶ τῆς Ῥωσικῆς καὶ πάσης ἄλλης κριθσομένης χρησίμου.

Μέσον ἄλλο διορθώσεως λαμβάνεται ἡ διαγραφή τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, λογικῆς καὶ ψυχολογίας, αἱ ὁποῖαι ἀφανίζονται ὅλως χωρὶς νὰ ῥηθῆ καὶ λόγος τις. Τὸ μέτρον τοῦτο κρίνομεν ὀλεθριώτατον καὶ ἀντικείμενον εἰς αὐτὴν τὴν λογικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὑποχρεοῦται μὲν νὰ ἐρευνᾷ τὰ περι αὐτὸν ὀργανικὰ καὶ ἀνόργανα ὄντα, δὲν δύναται δὲ νὰ ἐρευνήσῃ ἑαυτὸν ὀλοτελῶς οὐδὲ στοιχειωδῶς. Ἀναγράφεται μὲν ἐν τοῖς διδασκομένοις μαθήμασιν ἡ ἀνθρωπολογία, ἀλλ' αὕτη βεβαίως εἶνε ἡ σωματολογία, τοῦτο ὅμως πράττοντες δεικνύομεν ὅτι ἀνθρωπον νοοῦμεν τὴν ὕλην τὸ δὲ πνεῦμα ἢ δὲν ἀναγνωρίζομεν ποσῶς ἢ ἂν τὸ ἀναγνωρίζωμεν τὸ κρίνομεν ἀνάξιον ἐρεύνης καὶ μελέτης, ἀλλ' οὕτως ὁ ἀνθρωπος μένει ἄγνωστος τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ ὅποσον θὰ εἶνε ἀλογώτατον πάντων. Ἀλλὰ καὶ τὴν κηδεῖαν τῶν δύο τούτων μαθημάτων τελοῦμεν ἄνευ ἐπικηδεῖου τινὸς λόγου, ἵνα δεῖξωμεν ἂν μὴ τὴν κακίαν τοῦλάχιστον ἀρετὴν τινα ἔστω καὶ φαινομένην. Ἴσως νὰ προέβησαν εἰς τὸ μέτρον τοῦτο δοξάζοντες ὅτι τὰ μαθήματα ταῦτα διδάσκονται εὐρύτερον ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καὶ ἐκεῖ δύναται τις νὰ τὰ μάθῃ τελειότερον, ταῦτα ὅμως δοξάζοντες δεικνύνται ἀγνοοῦντες ὅτι τὸ γυμνάσιον ἐπιδιώκει καὶ σκοπὸν ὅλως ἄσχετον τοῦ πανεπιστημίου καὶ οἱ ἀπολούμενοι δὲν μεταβαίνουνσι πάντες εἰς τὸ πανεπιστήμιον, ἐκτὸς ὅμως τούτου τὰ μαθήματα ταῦτα ἐκεῖ εἶνε ὑποχρεωτικὰ μόνον τοῖς φοιτηταῖς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, οἱ ὁποῖοι εἶνε καὶ οἱ ὀλιγώτεροι. Ἀλλ' ἄσχετως πρὸς ταῦτα πάντα δύναται τις ποτὲ νὰ ἀσχοληθῆ εἰς σπουδὴν ἐπιστήμης, ὅταν ἀγνοῇ τὰ στοιχεῖα τῆς ψυχολογίας καὶ λογικῆς, ὅταν δηλαδὴ ἀγνοῇ ἑαυτόν; Δὲν δέχονται τὴν οὐσιαστικὴν ταύτην ἀπόδειξιν, ἀλλὰ δὲν ἐξετάζουσι τί γίνεται ἐν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, παρ' οἷς πᾶσι τὰ φιλοσοφικὰ ταῦτα μαθήματα κρίνονται εὐλόγως πολλοῦ λόγου ἀξία

καὶ διδάσκονται μετὰ μείζονος εὐρύτητος καὶ ἐν μακροτέρῳ χρόνῳ ; Δὲν ἀκούουσι ταῦτα πάντα, δὲν ἀκούουσι τούλάχιστον τὴν φωνὴν τῆς παιδαγωγικῆς των, ἐν ἣ παραγγέλλουσι αὐθεντικῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων τούτων ; Οὐδὲν ἀκούουσιν, ἀλλ' ἐν μόνον κατορθοῦσι διὰ τῶν προτεινομένων τὴν κολώθωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣν ἐπαγγέλλονται νὰ διορθώσωσιν¹.

Ἄλλὰ μόνον περὶ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων, κύριοι, νομίζετε ὅτι ἐλήφθη πρόνοια βελτιώσεως διὰ διαγραφῆς ; πλανᾶσθε, ἂν τοῦτο δοξάζητε, ἀκούσατε ἄλλην περὶ ἄλλων μαθημάτων πρόνοιαν. Ἄμφότεροι οἱ τῶν νομοσχεδίων ὑποστηρικταὶ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι συγγραμμάσι λέγουσιν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων εἶνε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως καὶ ὅτι ἄνευ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας δὲν δύναται νὰ ἀποτελεσθῇ τελεία μόρφωσις, ὑποδηλοῦσιν ὅμως συγχρόνως ὅτι τὰ μαθήματα ταῦτα πρέπει νὰ διδάσκωνται ὑπὸ εἰδικῶν θεολόγων καὶ μόνον ὑπὸ τοιούτων, ἂν δὲ διδάσκωνται ὑπὸ μὴ εἰδικῶν εἶνε ὅλως ἀνωφελῆ, ἡ δὲ τοιαύτη διδασκαλία ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἐξ οἴκου παρεχομένην ὑπὸ τῆς πολιτείας πενιχρὰν πρὸς ἐσχάτογερων χωροφύλακα σύνταξιν καὶ ἐπομένως ἡ θρησκεία ἐκλαμβάνεται ὡς ἀνίκανος γέρον χωροφύλαξ. Καὶ ταῦτα μὲν συγγράφουσι ἐκεῖ μετὰ πολλοῦ πόνου ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἡμῶν, ἐδῶ δὲ ἐκλαμβάνοντες ἐκεῖνα ξένα ὑποστηρίζουσιν ὅτι ἀπέκρουσαν ἐκεῖ. Μὴ νομίσητε, κ. βουλευταί, ὅτι εἰμεθα ὑπερβολικοί, ἀκούσατε καὶ κρίνατε. Ἐν τῇ δ' β. τοῦ ἄρθρου 19, λέγεται ρητῶς ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν ἔλαττον τῶν 12 ὥρῶν ἀπαιτούντων μαθημάτων ἀνατίθεται ἐνὶ ἡ δύο τῶν καθηγητῶν δι' ἐπιμισθίου, τὰ δὲ θρησκευτικὰ βεβαίως ἀπαιτοῦσιν ὀλιγώτερον χρόνον καὶ ἐπομένως δὲν θὰ διδάσκωνται ὑπὸ εἰδικῶν θεολόγων ἀλλὰ ὑπὸ ἑλληνιστῶν ἢ καὶ μαθηματικῶν, κατὰ λόγον τῆς εὐνοίας, ἐπὶ ἐπιμισθίῳ !! Φαντάζεσθε τότε τί θὰ συμβῆ ; ὄχι μόνον ἀνωφελῆς θὰ εἶνε τοιαύτη διδασκαλία ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβεστάτη, διότι τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα δὲν δύνανται νὰ δι-

¹ Ὁ κ. Ἰ. Παναζίδης τῇ 27 Ἰανουαρίου εἶπε περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ὅτι ἐδέχθη τὴν κατάργησιν, διότι διδάσκονται ἀτελῶς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τὰ μαθήματα ταῦτα !!! Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές, διότι καὶ διδάσκονται ἐπαρκῶς καὶ δύνανται νὰ διδαχθῶσιν. Ἄδιαφορον δὲ ἂν διὰ τούτων ὑβρίζη καὶ τὸν διδάσκοντα καθηγητὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἀδιαφοροῦσαν πολιτείαν, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ σχολὴ φιλοσοφικὴ ἄνευ φιλοσοφικῶν μαθημάτων.

δαχθῶσιν ὀρθῶς καὶ ἐπωφελῶς εἰμὴ ὑπὸ μόνον τῶν θεολόγων καὶ τούτων ὀρθοδόξων. Ὑπῆρξε καιρός, καθ' ὃν καὶ ἡμεῖς ὑπεχρεώθημεν καὶ ἐδιδάσκωμεν ἐν τινι γυμνασίῳ θρησκευτικὰ, κατεβάλομεν πολλὴν προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ πιστεύσατε, κύριοι, ὅτι ἐγὼ τοῦλάχιστον οὐδὲν κατενόουν ἐκ τῶν διδασκομένων καὶ ἰδίως τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν δογματικὴν, τί δὲ ἔκαμνον οἱ μαθηταὶ πᾶς τις δύναται νὰ φαντασθῇ. Ἀλλὰ ταῦτα νομοθετοῦντες καὶ ὑποσφριζόντες δυνάμεθα ποτὲ νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐπιφέρομεν βελτίωσιν ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει; οὐδέποτε.

Διὰ δὲ τῆς ρηθείσης διατάξεως τὴν αὐτὴν τύχην λαμβάνουσι καὶ φυσικὴ καὶ φυσικὴ ἱστορία, διότι καὶ τὰ μαθήματα ταῦτα θὰ διδάσκωνται ὑπὸ τῶν ἐπιμίσηθιον λαμβανόντων, ἀλλ' εἶνε τοῦτο δυνατόν; Φυσικαὶ ἐπιστῆμαι νὰ διδάσκωνται ὑπὸ ἀνδρῶν ξένων μόνον παρ' ἡμῖν δύναται νὰ προταθῇ καὶ ὑποστηριχθῇ μετὰ πεισμονῆς, ἵνα δεῖξωμεν ὅτι ἀγνοοῦμεν καὶ τὸ εἶδος τῶν μαθημάτων τούτων καὶ πότε δύναται νὰ παρκαθῇ ὠφέλειά τις. Ἀκούσατε σὰς παρακαλῶ ἄλλο τι συμβᾶν μοι πρὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἐν τινι γυμνασίῳ, ἐν ᾧ ὡς καθηγητὴς ὑπηρέτου, περιωρίσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν καθηγητῶν οἰκονομίας χάριν καὶ δὲν ὑπῆρχεν εἰδικὸς τῶν μαθηματικῶν καθηγητὴς καὶ εἰς ἑλληνοιστῆς, ὁ γυμνασιάρχης ἠρώτησε περὶ τούτου τὸ ὑπουργεῖον, τοῦτο δὲ διέταξε νὰ διδάσκωμεν οἱ ὑπάρχοντες τὰ μαθήματα πάντα, ἀλλ' ὁ γυμνασιάρχης τῇ παρακλησίῃ ἡμῶν ἐδήλωσεν ὅτι καὶ δὲν ἐπαρκοῦμεν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν τὰ μαθήματα πάντα, ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον διὰ γλυκυτάτης γλώσσης διέταξε νὰ γνωρίσωμεν αὐτῷ τίνες καθηγηταὶ δὲν ἐπαρκοῦσιν ἢ τίνες δὲν δύνανται, ἵνα τοὺς ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων, ὁποίους ἀφθόρους εἶχεν, ἐσιωπήσαμεν τότε καὶ διενειμόμεν τὰ μαθήματα, ἐγὼ ἐδίδασκον γεωμετρίαν καὶ ἀλγεβραν καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐμελέτησα καὶ ἐδίδαξα καὶ αὐτὸ τὸ δῶνυμον τοῦ Νεύτωνος, ἀλλὰ γελῶ τώρα ἀναλογιζόμενος ὅτι οὐδεμίαν εἶχον ἔννοιαν τῶν διδασκομένων, ὁποῖαν δὲ εἶχον οἱ μαθηταὶ μου ἀπὸ τοιοῦτου διδασκάλου ἀδύνατον νὰ ρηθῇ. Ἐν ἄλλῳ πάλιν γυμνασίῳ ἕνεκα ἐλλείψεως προσωπικοῦ ἀνέλαβεν ὁ μαθηματικὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας καὶ τί μὲν ἐγένετο κατὰ τὴν διδασκαλίαν εἶνε ἀδύνατον, κατὰ τὰς ἐξετάσεις ὅμως τὸ πρᾶγμα ἔλαβε κωμικὸν χαρακτῆρα, διότι ὁ καθηγητὴς, ἄνθρωπος συγκεκριμένης ἐπιστήμης, κρατῶν ἐν ταῖς χερσίν τὸ βιβλίον ἐζήτηε νὰ εἰπῶσιν οἱ ἐξεταζόμενοι τὴν ἱστορίαν ὡς ἀνεγράφετο ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ! Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὅλα ταῦτα, ὅποια πλεῖστα

συνέβησαν και συμβαίνουσι, λέγομεν ὅτι πταίουσιν οἱ νόμοι, πταίει τοῦτο, πταίει τὸ ἄλλο, ἐνῶ οὐδὲν τούτων πταίει ἢ μόνον ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην ἐδείξαμεν πρόνοιαν περὶ διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ὑπὸ τῶν καταλλήλων προσώπων, τώρα δὲ ἐπιδιώκομεν τὴν διόρθωσιν παρεισάγοντες μαθήματα ἐπουσιώδη, διαγράφοντες οὐσιώδη καὶ ἄλλα ἀφίνοντες νὰ διδάσκωνται ὑπὸ μὴ εἰδικῶν ἀνδρῶν. Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν τὰς τοιαύτας ἐπιβλαβεῖς ἐπισκευὰς καὶ ἄς ἐπιδιώξωμεν τὴν τήρησιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν τὸσφ ὀρθῶς διατεταγμένων.

Παρεπονήθημεν μέχρι τοῦδε, κ. βουλευταί, κατὰ τῶν λαμβανομένων μέτρων καὶ πιστευόμεν ὅτι ἐδείξαμεν ταῦτα ἀλυσιτελῆ, ἀλλ' ἰδοὺ πρὸς ἄρσιν τοῦ παραπόνου ἡμῶν καὶ πρὸς χαρὰν τοῦ διδασκαλικοῦ ἀναγράφεται κέντρον ἀμίλλης καὶ ἀξίῃσι μισθοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προστασία τῶν διδασκόντων. Ἡλλάλαξεν ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τούτῳ σύμπαν τὸ διδασκαλικὸν καὶ πλεῖστοι ἀκούσαντες τοῦτο ἀναγραφόμενον ἐν τοῖς νέοις ἐκπαιδευτικοῖς νομοσχεδίοις ἔσπευσαν πρὸς με, ὡς εἰσηγητὴν τῆς ὑπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου συσταθείσης ἐπιτροπείας, δι' ἐπιστολῶν καὶ προφορικῶς καὶ παρεκινούν με νὰ ὑποστηρίξω τὰ νομοσχέδια, ὡς ἀξάνοντα τοὺς μισθοὺς καὶ ἐξασφαλιζόντα τοὺς διδάσκοντας, ἐγὼ δὲ ἀκούων ταῦτα ἐταλάνιζον ἐμαυτὸν εὐρεθέντα ἐκτὸς ὑπηρεσίας, καθ' ὃν χρόνον καὶ οἱ μισθοὶ ἀξάνονται καὶ οἱ διδάσκοντες ἐξασφαλιζονται, ὑπὸ τοιαύτας δ' ἐντυπώσεις διεξήλθον τὰ νομοσχέδια καὶ τότε κατενόησα τὴν πλάνην καὶ τῶν ἄλλων καὶ ἐμοῦ καὶ ὅτι τὸ διὰ τὰ λογικὰ ὄντα ὑποδηλούμενον κέντρον ἀμίλλης εἶνε ἀμβλύτατον καὶ ἀνωφελέστατον, πρὸς δὲ τούτοις ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ ὄλως ἀντίθετον τῶν ὑπισχυομένων, δηλαδὴ ἐλάττωσιν μισθοῦ ἀντὶ ἀξίῃσεως. Μὴ γελᾶτε, κύριοι, ἀκούοντες ταῦτα, ἐὰν δὲν πιστεύητε τὴν ἀκοὴν σας πιστεύσατε τὴν ὄρασίν σας, ἢ ὅποια ἐν αὐτοῖς τοῖς νομοσχεδίοις θέλει σας δεῖξῃ ὅσα ἀφ' ἡμῶν ἀκούετε.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 19. ὀρίζεται ὁ μισθὸς τῶν καθηγητῶν δευτεροβαθμίων καὶ πρωτοβάθμων εἰς δρ. 250 καὶ 300 ἀξάνόμενος κατὰ πενταετίαν μέχρι τῶν δρ. 320· δι' ἐκείνους καὶ τῶν 400 διὰ τούτους, αἱ δὲ διατάξεις αὗται εἶνε αἱ ἀποπλανήσασαι πάντας. Ἄλλὰ μετὰ ταῦτα ἐν β' γ'. τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου ἀνατρέπεται ἄρδην τὸ πρότερον καὶ πράγματι ἐπέργεται ἐλάττωσις μισθοῦ ἀντὶ ἀξίῃσεως, διότι κατ' αὐτὴν τὴν διάταξιν ἂν τις διδάσκη ὀλιγώτερον τῶν 18 ὥρῶν καθ'

ἐβδομάδα οὐχί δὲ καὶ τῶν 12 λαμβάνει μισθὸν δραχμῶν διακοσίων. Τί δὲ περικλείει ἡ μικρὰ αὕτη διάταξις; ἀκούσατε. Τὸ ποσὸν τῶν ὥρων τῆς διδασκαλίας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ διδάσκοντος ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθηγητῶν καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ὥρων τῆς διδασκαλίας ἐν ὅλῳ, τὸ δὲ ποσὸν τῶν καθηγητῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ὑπουργοῦ, δυναμένου νὰ διορίζη ὅσους ἂν θέλῃ ἀδιαφορῶν ὅλως περὶ ἐλαττώσεως τοῦ μισθοῦ. Ἄλλὰ δὲν ἐξαρτᾶται τοῦτο οὐδὲ ἀπὸ τοῦ ὑπουργοῦ, ὅς δὲν δύναται ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν μισθοδοσίαν, ἐὰν συσχετισθῶσιν αἱ διατάξεις αὗται πρὸς τὰς ἐν ἀρθρῳ 8 καὶ 11, δι' ὧν ὀρίζονται τὰ διδασκόμενα μαθήματα καὶ αἱ τῆς διδασκαλίας ὥραι. Διότι ἐὰν κατανεμηθῶσιν αἱ ὥραι καὶ τὰ μαθήματα κατὰ λόγον τῆς ἀνάγκης, διορισθῶσι δὲ ἑλληνισταὶ ἰσάριθμοι πρὸς τὰς τάξεις θὰ ἔχωμεν τὴν ἐξῆς ἀναλογίαν.

Τάξεις Α' Β' καὶ Γ'	
Γαλλικὰ	ὥραι 3
Θρησκευτικὰ	» 2
Μαθηματικὰ	» 3
Ἱστορία	» 3
Γεωγραφία	» 2
Φυσ. ἱστορία	» 2
Ἱχνογραφία	» 2
Γυμναστικὴ	» 3
τὸ ὅλον	» 20

Τάξεις Δ' Ε' καὶ ΣΤ'	
Γαλλικὰ	ὥραι 3
Λατινικὰ	» 3
Γερμανικὰ	» 3
Μαθηματικὰ	» 3
Ἱστορία	» 3
Φυσικὴ	» 2
Χημεία	» 1
Κοσμογραφία ἢ	
ἀνθρωπολογία	» 2
Θρησκευτικὰ,	
ὀπλασικία ἢ	
γυμναστικὴ	» 3
τὸ ὅλον	» 23

τούτῃσιν ὑπολείπονται μόνον ἑπτὰ καθ' ἐβδομάδα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς, διότι 27 ὥραι διδασκαλίας ὀρίζονται διὰ τὰς τρεῖς κατωτέρας τάξεις καὶ τριάκοντα διὰ τὰς τρεῖς ἀνωτέρας, ἐὰν δ' ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει τοῦ μαθήματος χάνονται λεπτὰ τῆς ὥρας δέκα, τότε καθ' ἐκάστην θὰ διδάσκωνται τὰ Ἑλληνικὰ ἐντὸς πεντήκοντα πρώτων λεπτῶν τῆς ὥρας!! κατανοεῖτε λοιπόν, κ. βουλευταί, ὅτι παίζομεν διὰ τοιούτων νομοθετημάτων καὶ βλάπτομεν ἀντὶ νὰ ὠφελῶμεν; Προσέξατε πρὸς Θεοῦ μὴ λεληθότως πέσωμεν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσης ἡμῶν.

Ἴσως ὁμως καὶ νομοθετήσαντες καὶ ὑποστηρικταὶ θὰ εἴπωσι ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ θὰ διδάσκωνται ἐν δωδεκαῶρφ καθ' ἑβδομάδα χρονικῶ διαστήματι, ἀλλὰ τότε πρὸς διδασκαλίαν τῶν ὑπολοίπων μαθημάτων ἀπομένει χρόνος τόσον ὀλίγος ὥστε λεπτά τινα πρῶτα τῆς ὥρας καθ' ἑκάστην ἔσονται χρήσιμα. Πλὴν τῶν λόγων τούτων ὁμως παρατηρήσατε τί ἄλλα συμβαίνουσι α') οὐδεὶς καθηγητῆς δύναται νὰ εἶνε πρωτοβάθμιος, διότι οὐδεὶς θὰ ἔχη ὥρας διδασκαλίας πλείονας τῶν 18 καθ' ἑβδομάδα, πλὴν τοῦ γυμνασιάρχου καὶ τοῦ τῶν μαθηματικῶν ἐκτός ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν εἶνε μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων, ὅτε ἄλλα ἄτοπα θὰ προέλθωσι, β') ὅτι τὰ θρησκευτικὰ δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν εἰδικὸν καθηγητήν, διότι ὁ πρὸς διδασκαλίαν τούτων χρόνος εἶνε ὀλιγώτερος τῶν δώδεκα καθ' ἑβδομάδα ὥρων, γ') ὅτι καὶ τὰ φυσικὰ μαθήματα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν εἰδικὸν καθηγητήν. Λοιπὸν κατὰ ταῦτα ὁ γυμνασιάρχης καὶ ὁ τῶν μαθηματικῶν καθηγητῆς δύνανται κατὰ τὸ νομοσχέδιον νὰ εἶνε πρωτοβάθμιοι καθηγηταί, οἱ δὲ λοιποὶ θὰ εἶνε δευτεροβάθμιοι ἢ θὰ ἐλλείπωσιν ὅλως. Οὕτω δὲ λέγεται ὅτι διορθοῦσι τὰ τῆς ἐκπαίδευσως, ὅτι αὐξάνουσι τὸν μισθὸν τῶν διδασκόντων κ.τ.τ. διὰ νὰ ἀποπλανήσωσιν ἢ διότι οὗτοι πλανῶνται ἐν βίᾳ συντάξαντες τοιαῦτα νομοσχέδια.

Μετὰ τὸ ἀνευ κέντρου τοῦτο κέντρον φέρεται ἄλλο θετικόν, ἡ ἀπὸ δευτεροβαθμίων εἰς πρωτοβαθμίους προαγωγή δι' ἐξετάσεων, δι' ὧν πιστεύουσιν ὅτι προάγεται ἡ ἐκπαίδευσις. Ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγουσι κατὰ τί προάγεται αὕτη διὰ τῶν ἐξετάσεων τῶν διδασκόντων, ὅταν οὗτοι ἀσχολούμενοι εἰς τὴν προπαρασκευὴν πρὸς ἐξετάσεις παραμελῶσι τὸ διδασκτικὸν ἔργον; Ἀποκρινόμεθα ἡμεῖς, κατ' οὐδὲν ἀπολύτως. Ἡ ἐκπαίδευσις προάγεται ἐὰν τὸ κατάλληλον προσωπικὸν λαμβάνωμεν καὶ ἐὰν παρασκευάσαντες αὐτὸ προσηκόντως μεριμνῶμεν δι' ἐνδελεχοῦς ἐπιθεωρήσεως ἵνα ἐκπληρῶται ὑπὸ πάντων τὸ ἐπιβεβλημένον ἐκαστῶ καθήκον. Μόνον διὰ τούτων ἐπέρχεται διόρθωσις καὶ οὐχὶ διὰ τῶν ἐξετάσεων, αἱ ὁποῖαι γινώσκωμεν πόσον θαυματουργοὶ εἶνε καὶ ἔχομεν πλείστα παραδείγματα. Ἐν διαγωνισμῶ τινι ἡμεῖς ἀπερρίψαμέν τινα ἕνεκα γλωσσικῶν παραπτωμάτων, οὗτος δὲ μεθ' ἡμέρας τινὰς ἔλαβε πτυχίον ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἐν ἄλλῃ ἐξετάσει βοηθός τις μόλις ἐχαρακτηρίσθη πρωτοβάθμιος, μετὰ μῆνας δὲ τινὰς ἐγένετο διδάκτωρ, ἐν ἄλλῃ διδάκτορες σχολῆς τινος τοῦ πανεπιστημίου

διαγωνιζόμενοι μετὰ ἀπολυτηριούχων τῶν γυμνασίων ἀπεριφθῆσαν κυρίως ἐν τῷ λογιστικῷ νόμῳ. Καί ἄλλα πολλά ἔχομεν παραδείγματα καί ἐκ τούτων ὀρμώμενοι σᾶς λέγομεν ἀδιστακτως νὰ μὴ πιστεύητε τόσον εἰς τὰς προαγωγικὰς καὶ προβιβαστικὰς ἐξετάσεις οὐδὲ νὰ θεωρῆτε ταύτας τόσον θαυματουργούς. Ὅτι δὲ κρίνουσι ταύτας θαυματουργούς δύνασθε νὰ τὸ συμπεράνητε, κ. βουλευταί, ἐκ τῶν ἐξῆς διατάξεων. Κατὰ τὸ ἄρθρον 21, συσχετιζόμενον πρὸς τὴν προτελευταίαν παράγραφον τοῦ ἄρθρου 17 πάντες ἡμεῖς οἱ προὔπερετήσαντες, ἐὰν θέλωμεν νὰ λάβωμεν θέσιν πρωτοβαθμίου, ὑποχρεούμεθα νὰ ἐξετασθῶμεν, ἄλλως μένομεν δευτεροβάθμιοι! Κατὰ ταῦτα δὲ οὐδένα θέλωμεν ἔχει φέροντα τὰ προσόντα γυμνασιάρχου παρὰ ὅταν μετὰ τὰς ἐξετάσεις παρέλθῃ πενταετία! Καί ἡμεῖς λοιπὸν καὶ οἱ ὅμοιοι ἡμῖν ὑποχρεούμεθα νὰ ἐξετασθῶμεν καὶ ἐπιτυχάνοντες θὰ λαμβάνωμεν μισθὸν ὀλιγώτερον ἐκείνου, τὸν ὅποιον λαμβάνομεν, ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ὅτε θὰ λάβωμεν αὐξῆσιν ἐὰν ζήσωμεν καὶ ἐὰν τὸ προσωπικὸν εἶνε τόσον ὥστε νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν διάθεσίν μας ὄρας διδασκαλίας τοῦλάχιστον δεκακοτῶ! Δὲν φοβούμεθα τὰς ἐξετάσεις, θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ ὑποκύψωμεν, διότι ἀνάγκη καὶ θεοὶ πείθονται, ἀλλὰ ποῦ, ὑπὸ τίνων καὶ ἐν τίσι μαθήμασι θὰ ἐξετασθῶμεν; πάντες θὰ εἴπωσι βεβαίως ὅτι θὰ ἐξετασθῶμεν ἐνώπιον τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ ἐν τοῖς διδασκομένοις ἐκεῖ· ἀλλ' ἡμεῖς ἐξητάσθημεν καὶ φέρομεν μαρτύριον τὸ πτυχίον μας, ἢ μὴ κρίνεται τοῦτο πεπαλαιωμένον καὶ χρήζει ἀνακαινίσεως; ἔστω καὶ τοῦτο, ἀλλ' ἡμεῖς, κύριοι, ἐπιτρέψατε νὰ εἴπωμεν ὅτι δυσπιστοῦμεν πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν, σεβομεθα μὲν τοὺς ἀποτελοῦντας ταύτην ὡς σοφοὺς ἀνδρας ἀλλὰ δυσπιστοῦμεν διότι εἶνε διηρημένοι εἰς κόμματα, ὅχι βεβαίως πολιτικά, ἐν οἷς οὐδὲν ἄναμιγνύμεθα, ἀλλὰ λεκτικά, ἐπιστημονικά καὶ ἔχομεν ὡς γνωστὸν κόμμα πονηρὸν καὶ κόμμα ἀγαθόν, ὑπὸ ποῖον λοιπὸν θὰ ταχθῶμεν, ἵνα παρασκευασθῶμεν; διὰ τί τὸ κρύπτετε; ἴσως θέλετε νὰ εὔρητε ἡμᾶς ἀπαρασκευούς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀποκρούομεν τὰς ἐξετάσεις σας.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀνωτέρω τὸ ἄρθρον 17 ὀρίζει καὶ τὰ προσόντα τῶν καθηγητῶν καὶ ἀναγνωρίζει μὲν πάντας τοὺς πρωτοβαθμίους ἑλληνοδιδασκάλους ὡς δευτεροβαθμίους καθηγητάς, οὐδαμῶς δ' οὐδαμοῦ περιλαμβάνει τοὺς τελειοδιδάχτους τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς,

ὅπερ δηλοῖ ὅτι καταργεῖται ὅλος ὁ βαθμὸς οὗτος· ἀλλ' εἶνε τοῦτο ὀρθόν, κύριοι; δύναται νὰ ὑποθεθῇ ὅτι οἱ τελειοδιδασκτοὶ εἶνε κατώτεροι τῶν πρωτοβαθμίων; ἡμεῖς τοῦλάχιστον ὑπολαμβάνομεν τοῦτο ὡς τὸ ἀδικώτατον πάντων. Καὶ πάντες γινώσκομεν ὅτι οἱ τελειοδιδασκτοὶ μικρὸν διαφέρουσι τῶν διδασκτόρων καὶ εἶνε πολὺ ὑπέρτεροι τῶν πρωτοβαθμίων ἑλληνοδιδασκάλων. Γινώσκετε δὲ πάντες ὅτι ὁ βαθμὸς τῶν πτυχιούχων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τύχης, ἐκ τοῦ θάρρους τῶν ἐξεταζομένων καὶ ἐκ τῆς κρίσεως ἢ καὶ τῆς ψυχικῆς ἔσθ' ὅτε καταστάσεως τοῦ ἐξετάζοντος. Ἐπομένως κάκιστα διαγράφονται ὅλως οἱ τελειοδιδασκτοὶ.

Ἐν τῇ διαρρυθμίσει τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως λαμβάνεται καὶ ὡς σπουδαιότατον μέτρον καὶ ἡ προστασία τῶν διδασκόντων, πᾶς τις δὲ δύναται νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ὄντως τίθενται οὗτοι ὑπὸ προστασίαν, δυστυχῶς ὅμως ἡ μόνη προστασία εἶνε τὸ νὰ παύονται ἀναπολόγητοι καὶ ἀνευθύνως πλέον κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν μελῶν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, τὸ ὅποσον διὰ ξένων ὀφθαλμῶν, τῶν ἐκτάκτων ἐπιθεωρητῶν, θὰ κρίνῃ καὶ θὰ κατακρίνῃ, ὅποια δὲ καὶ ὅποση εἶνε ἡ τοιαύτη προστασία, δυνάμεθα πάντες νὰ κρίνωμεν. Διὰ τοῦτο κρίνομεν ὡς ἐπιβλαβεστάτην τὴν τοιαύτην προστασίαν, δυναμένην νὰ παραγάγῃ ἀποτελέσματα ὀλέθρια. Ἀλλὰ καὶ ἀσχέτως πρὸς ταῦτα πάντα ἡ θέσις τῶν καθηγητῶν εἶνε ἐξησφαλισμένη κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς ἕνεκα τῆς ὀλιγότητος τοῦ προσωπικοῦ, δι' ὃ καὶ ἐλάχισται παρεκτροπαὶ ἐγένοντο δι' ἀδίκων ἀπολύσεων, τὰς δὲ μεταθέσεις θὰ ἐκτελεῖσι διὰ τῶν νέων τούτων διατάξεων ὅλως ἀνευθύνως καὶ θὰ τὰς πολλαπλασιάσῃσι μάλιστα διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐκτάκτων ἐπιθεωρητῶν.

Ἐν τοῖς ἄλλοις μέτροις λανθάνει καὶ ἡ κατάργησις τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἰδιωτικῶν παιδευτηρίων. Κατ' ἀμφοτέρων τῶν μέτρων τούτων ἀντιπασσόμεθα πάσῃ δυνάμει· διότι ἡ ἰδιωτικὴ ἐργασία ἐκάστου δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ δι' οὐδενὸς νόμου, ὅταν αὕτη δὲν ἀντίκειται τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ ἢ δὲν βλάβῃ ταύτην, πᾶς ἄνθρωπος καὶ ὑπὸ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν τασσόμενος δὲν ὑποχρεοῦται ἢ εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ πιστὴν πλήρωσιν τοῦ καθήκοντος ἐν ταῖς τεταγμέναις ὥραις καὶ τοῦτο μόνον δύναται νὰ ἀξιώτῃ ἡ πολιτεία ἀπὸ τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἕνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου καὶ παρ' ἄλλοις καὶ παρ' ἡμῖν πολλοὶ δημόσιοι λειτουργοί, ὡς οἱ ἱατροὶ τοῦ

στρατοῦ, οἱ καθηγῆται τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλοι ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἐξασκοῦσι καὶ ἰδιωτικῶς τὸ ἴδιον ἔργον, μίαν δὲ μόνην ἐξαιρέσειν δυνάμεθα νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τῶν διδασκάλων τῆς μέσης ἐκπαιδείσεως, νὰ ἔχωσιν ὠρισμένον τὸν τῆς ἰδιωτικῆς ἐργασίας χρόνον οὐχὶ εἰς τὸ τρίωρον καθ' ἑβδομάδα ἀλλ' εἰς ἕσον πρὸς τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν, καὶ νὰ μὴ διδάσκωσιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ μαθητὰς τοῦ αὐτοῦ παιδευτηρίου, ἐν ᾧ διδάσκουσι. Τὴν δὲ ἔμμεσον κατάργησιν τῶν ἰδιωτικῶν παιδευτηρίων κρίνομεν ὡς ὅπως ἀδίκον πλὴν τῆς παραβάσεως ρητῆς τοῦ συντάγματος διατάξεως. Ἐν τίνι δικαίωματι δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν ἐγγυήσεις πενταετοῦς συντηρήσεως; ἀλλὰ τότε δὲν δικαιοῦνται οἱ διευθύνται τούτων νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τῆς πολιτείας ἕσσην ἐγγύησιν διὰ τὴν εὐρεσιν μαθητῶν; Τὰ ἰδιωτικὰ παιδευτήρια λειτουργοῦσι κατὰ τοὺς νόμους τῶν δημοσίων καὶ ἐν πλείστοις ἀναπληροῦσι τὰ δημόσια, ἄνευ δὲ τούτων τὸ κράτος θὰ εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συστήσῃ περισσότερα παιδευτήρια. Τὸ κράτος ἐν μόνον ἔχει δικαίωμα, νὰ διδάσκωνται ἐν τούτοις τὰ μαθήματα πάντα ὑπὸ ἀνεγνωρισμένων καὶ ἀναλόγων καθηγητῶν καὶ οὐδὲν πλέον. Ὅταν δὲ τὸ κράτος ἀνεγνώρισε τοιαῦτα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ παιδευτήριῳ, ἐν πλείστοις τῶν ὁποίων διδάσκουσιν ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες τὰ νενομισμένα προσόντα, καὶ δέχεται τοὺς ἀπὸ τούτων μαθητὰς ἕσους πρὸς τοὺς ἐκ τῶν δημοσίων ὅπως ἀβασανίστως καὶ ἄνευ ἐπιτηρήσεώς τινος, θὰ εἶνε ἀδικώτατον νὰ περιορίσῃ οὕτω τὰ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπιτηρεῖ καὶ ἐπιβάλλει εἰς δοκιμασίαν ἐπίσημον τοὺς ἐξ αὐτῶν προερχομένους. Παραλείπομεν δὲ νὰ εἰπωμεν ὅτι πολλοὶ μακρὰν ζῶντες ἀποστέλλουσιν εἰς τὰ τοιαῦτα ἰδιωτικὰ τὰ ἑαυτῶν τέκνα, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ ἔμενον ἀπαιδέυτα, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ στείλωσιν ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ μόνον εἰς Ἀθήνας ἢ ἄλλαχοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν οὐδεμίαν βλάβην προξενοῦσι τὰ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια ἀλλὰ τὸν κνντίον καὶ ἐπικουροῦσιν εἰς τὴν ἐκπαιδεύσειν κρίνομεν ὀρθότερον νὰ μὴ τεθῶσι τοιοῦτοι καταστρεπτικοὶ περιορισμοὶ ἀλλὰ νὰ ἐπιτηρῶνται μετὰ πάσης αὐστηρότητος.

Μετὰ τὸ μακρὸν τοῦτο περὶ τῶν λαμβανομένων μέτρων εἰσερχόμεθα τώρα εἰς τὸ σπουδαιότατον πάντων, τὸ ὅποιον καὶ οἱ δύο ἀξιώσιμοι ὑποστηρικταὶ θεώρησαν ὡς εὐρημα μέγα, τὴν ἰδρυσιν ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, διὰ τοῦ ὁποῦ φρονοῦσιν ὅτι ἀφεύκτως πλέον σωθήσεται

ἡ ἐκπαίδευσις. Ἄλλ' εἶνε ἀληθές τοῦτο ; τόσον εὐχερῶς δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι τοσαῦτα ἀγαθὰ διὰ τοῦ συμβουλίου; Θὰ ἤμεθα εὐτυχεῖς ἂν τοῦτο ἦν ἀληθές, δυστυχῶς ὁμως ἀδιστακτικῶς φρονοῦμεν ὅτι τὰ ἐναντία ὅλως παραχθήσονται.

Τὸ περὶ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου νομοθέτημα, κύριοι, δὲν εἶνε ἀνακάλυψις τις, εἶνε μεταφύτευσις τοῦ ἀλλαχοῦ γιγνομένου, ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο χωρὶς νὰ ἐξετασθῇ οὔτε τὸ ἐκεῖ γιγνόμενον οὔτε τὰ ἐδῶ συμβαίνοντα. Ἐκεῖ πρῶτον ἐκ τῆς πλουθούς δύνανται εὐχερῶς νὰ προσληφθῶσιν ἀνώτατοι σύμβουλοι ἐκ τῶν ὑπερεχόντων, χωρὶς νὰ κινηθῇ φθόνος τις περὶ τῆς ἐκλογῆς, οἱ δὲ προσλαμβανόμενοι εἶνε ἄνδρες τοιοῦτοι ὥστε τὴν τοιαύτην θέσιν ἀναλαμβάνουσι ὡς βῆρος καὶ τὴν ἀναλαμβάνουσι μόνον πρὸς πλήρωσιν καθήκοντος πρὸς τὴν πολιτείαν. Παρ' ἡμῖν ὁμως δυστυχῶς ἡ δὲν ὑπάρχουσι ἀνώτεροι φθόνου ἐξοχότητες ἐπιστημονικαὶ ἢ ἂν ὑπάρχωσι δὲν δύνανται νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ καθήκοντος ὑψηλοῦ, διότι τότε θὰ καταλίπωσι δυσαναπλήρωτον κενόν, τοῦτο πᾶς τις δύνανται νὰ νοήσῃ, ὅταν στραφῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἴδῃ τόσα κενά. Ὡστε κατὰ ταῦτα εἶνε ἀδύνατος ὁ καταρτισμὸς τοιοῦτου συμβουλίου, διότι θὰ ἐρημώσωμεν τὸ Πανεπιστήμιον ὅπερ μέγιστον κακόν. Δεύτερον ἐκεῖ ὑπάρχουσι μὲν πολιτικοὶ καὶ προσωπικοὶ ἀνταγωνισμοὶ ἀλλ' οὔτοι χωροῦσι μέχρι σημείου τινὸς πέραν τοῦ ὁποίου ὑπερέχει ἀπρόσβλητος ἡ ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ ἡ ἄκρα ἀρετή, παρ' ἡμῖν ὁμως τὰ πάντα συμφύρονται καὶ ἄνω τούτων ἐπιπλέει ἡ ἄκρατος φατριασμός, ἡ ὕβρεις δεινότεται προσωπικαί, ἔνεκα τῶν ὁποίων δύο μόνον εἶδη ἀνθρώπων καθορῶνται ἢ θαυμασται ἢ ἐχθροί, μέσος ὅρος δὲν χωρεῖ. Πῶς λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἔχωμεν συμβούλιον ὄντως ἀριστοκρατικὸν καὶ ὑπὸ κύρους ἀπολύτου περιβαλλόμενον ; Ἀδύνατον τοῦτο. Τὸ ἀδύνατον ἀναγνωρίζουσι καὶ οἱ νομοθετοῦντες αὐτοί, διότι πρῶτον μὲν διαφυλάττουσι τὴν προεδρείαν διὰ τὸν τμηματάρχην, δεύτερον χαρακτηρίζουσι τὰ λοιπὰ μέλη καὶ διὰ τῆς ἡλικίας καὶ διὰ τῶν ἄλλων προσόντων οὕτως ὥστε πᾶς τις ἀπὸ τοῦδε δύνανται νὰ ἴδῃ καὶ τὰ πρόσωπα, ἐκ τούτου δὲ δύνανται τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι μᾶλλον χάριν προσώπων ἰδρύεται τὸ συμβούλιον, ἢα ὀπισθεν τούτων λανθάνων ὁ ὑπουργὸς τελῇ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ, χωρὶς νὰ δυνηθῇ τις νὰ ζητήσῃ καὶ λόγον τοῦ κακοῦ. Βλέπω σκανδαλιζομένους καὶ ταρασσομένους τοὺς δύο τῶν νομοσχεδίων ὑποστηρικτὰς διὰ τοὺς λόγους τούτους, ἀλλὰ διὰ τί σκανδαλιζονται ;

Αὐτοὶ οὗτοι δὲν ὑπέδειξαν πρὸς ἡμᾶς ὅτι προϋνόησαν περὶ πάντων τῶν ἀπαιτουμένων ἐν τοῖς νομοσχεδίοις προσόντων; Ἐνθυμεῖσθε, κ. βουλευταί, ὅτι πρὸ τριῶν ἡμερῶν συνάδελφός τις ἐξετάζων τὸ περὶ διδασκαλείου τῶν θηλέων ἐξήνεγκεν ἀπορίαν περὶ τοῦ τίς θὰ διδάσκη ἐν τούτῳ τὴν γυμναστικήν, διότι ἐπέλαθεν ὅτι θὰ διορισθῆ ἀνὴρ, τότε δὲ ὁ συντάξας τὸ νομοσχέδιον ἐκεῖνο μετὰ στόμφου εἶπε «καὶ πῶς, κύριοι, ἐνομίσατε ὅτι δὲν ἐλάβομεν πρόνοιαν περὶ τοῦ τίς θὰ διδάσκη τὴν γυμναστικήν; μάθετε ὅτι ἔχομεν ἔτοιμον τοῦτον καὶ πάντα ἀπαιτούμενον ἐν τοῖς νομοσχεδίοις». Δὲν ἀπεκρίθη τότε ὁ ἐμὸς συνάδελφος, ἀποκρινόμεθα λοιπὸν ἡμεῖς καὶ σὰς λέγομεν μετὰ πάσης εὐλικρινείας ὅτι ἐν τοῖς νομοσχεδίοις σας βᾶσιν ἐλάβετε τὰ προσωπικὰ καὶ οὐδὲν πλέον, τὰ ἄλλα εἶνε ἐπικουρικά. Κόπτεσθε ὑπὲρ διδασκαλείου τῶν τεχνικῶν μαθημάτων, διότι ἔχετε ἔτοιμον καὶ παρ' ὑμῖν τὸν διευθυντήν. Ὅταν βλέπωμεν ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐξασφαλίζεται ἐκ τῆς ἡλικίας, τὴν ὁποίαν φέρει κατὰ τὰς διατάξεις σας, ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ἐργασίας τὴν ὁποίαν ὀρίζετε, ὅταν διὰ τοῦτον ὀρίζεται μισθὸς *μόνον* 550 δραχμῶν, ἐπιμίσιον 175 καὶ δικαιώματα ἐπιθεωρήσεως, δυνάμενα καὶ εἰς τὰς 300 τὸν μῆνα δραχμᾶς νὰ ἀναβιβασθῶσι, ὅταν δηλαδὴ ὀρίζεται ὁ μισθὸς καὶ αἱ ἀποδοχαὶ αὐτοῦ ἀνώτεροι καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς πατρίδος ἡμῶν, καὶ ὅταν διὰ νὰ ἀπολυθῆ ὁ τοιοῦτος ἀπαιτεῖται νὰ συγκληθῆ οἰκουμενικὴ σύνοδος. . . Ποίαν οἰκουμενικὴν σύνοδον θὰ ἔχωμεν τώρα, κ. Δέρβε; διότι δὲν ἐνθυμοῦμαι.

Γ. Δέρβος. Τὴν ὀγδόην.

Π. Παπαναστασίου. Ὅταν λοιπὸν διὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦτου ἀπαιτεῖται νὰ συγκληθῆ ὀγδόη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ὅταν τοιαῦτα διατάσσονται ἐν ἀρθροῖς 52—56 τοῦ περὶ στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως νομοσχεδίου, νομίζετε ὅτι δὲν νοοῦμεν ὅτι ὑπὸ τὰς διατάξεις ταύτας λανθάνει αὐτὸς ὁ συντάκτης τοῦ νομοσχεδίου; Λέγομεν ταῦτα περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως, διότι ὁ τῆς μέσης τμηματάρχης γινώσκων ὅτι οἱ τμηματάρχαι εἶνε τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἐκαστοτε ὑπουργῶν, οὐδεμίαν ἔλαβε πρόνοιαν περὶ μονιμότητος καὶ μισθοδοσίας ἑαυτοῦ ὡς προέδρου τοῦ συμβουλίου τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ὅταν βλέπωμεν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο ἄλλων μελῶν, νομίζετε ὅτι δὲν βλέπομεν καὶ τὰ λανθάνοντα πρόσωπα; Καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ μὴ θεωρήσωμεν προσωπικὰ τὰ πάντα, ὅταν βλέπωμεν ὅτι τὸ διδα-

σκαλείον τῶν θηλέων στέλλεται εἰς Μεσολόγγιον; Δὲν εἶνε αἰτία τὸ Ξενοκράτειον οἰκοδόμημα, ὡς λέγετε, ἀλλὰ ὅτι τὸ Μεσολόγγιον εἶνε πατρὶς τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ, ἀλλὰ τότε αὔριον ἄλλος δύναται νὰ τὸ στείλῃ εἰς Ἀρκαδίαν χάριν τοῦ μέλλοντος πρωθυπουργοῦ.

Βουλευτὴς τις. Καὶ εἰς Τριφυλίαν μεθαύριον.

II. Παπαναστασίου. Μάλιστα καὶ ἐκεῖ. Ἄλλ' ἴσως δὲν εἶνε ὁ λόγος οὗτος ἀλλ' ἄλλος, δηλαδή νὰ ἀποφύγωμεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχωμεν διδασκαλίσσας τὰς θυγατέρας τῶν πλυντριῶν, ὑπηρετριῶν κ.λ.π. τῶν δυσσημοτάτων παραλειπομένων, ἀλλὰ τότε ποίας θὰ ἔχωμεν ἐκεῖθεν; τὰς θυγατέρας τῶν λεμβούχων, ἀλιέων καὶ τῶν ἄλλων. Γιγνώσκομεν ὅτι κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶνε αἱ Ἀθῆναι καὶ μετ' αὐτῶν σχετίζονται πάντες πανταχόθεν καὶ δύναται νὰ ἀποστείλωσι πρὸς μόρφωσιν τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας, ὡς ἔχοντες πολλοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ γνωρίμους, ἀλλὰ παρεῖδετε τοῦτο, διότι ἠθελήσατε νὰ περαιοποιήτε πρόσωπα καὶ διὰ τοῦτο ἀτοπώτατα προετείνατε ταῦτα.

Ἄπεπλανήθημεν ἀληθῶς, κ. βουλευταί, ἀπὸ τοῦ θέματος ἀλλ' ἢ ναναγκάστημεν εἰς τοῦτο νὰ προβῶμεν, ἵνα δεῖξωμεν ὅτι πανταχοῦ ἐν ταῖς διατάξεσι ταύταις ἐπιπνέει προσωπικὸν συμφέρον καὶ οὐδὲν πλεόν.

Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ τώρα καὶ ὑπὸ τὴν ὄψιν τῆς ὠφελείας τὸ συμβούλιον. Κατὰ τί θὰ ὠφελήσῃ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, ἀναγράφονται μὲν καθήκοντα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε τόσον μεγάλα, ὥστε νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἴδρυσιν τούτου. Πρῶτον καθήκον ἀναγράφεται ἡ παρασκευὴ σχεδίων νόμου καὶ διαταγμάτων, ἀλλὰ πόσοι νόμοι ἐκπαιδευτικοὶ καὶ σχετικὰ Β. διατάγματα ἀπαιτεῖται νὰ γίνωνται; μήπως οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νόμοι εἶνε ἀπειροὶ καὶ δύναται κατὰ νομηνίαν νὰ μεταβάλλωνται; οὐχί, διότι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νόμοι κατὰ μακροτάτας χρονικὰς περιόδους δύναται νὰ μεταβάλλωνται. Τὸ δεύτερον καθήκον, ὑποβολὴ γνώμης περὶ ἰδρύσεως γυμνασίων κλπ.; δὲν εἶνε συχνότερον τοῦ πρώτου. Τὸ τρίτον καθήκον, ἡ ἐπιθεώρησις τῶν γυμνασίων, εἶνε ἀδύνατος, διότι κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ 3 ἄρθρου διατάξιν ὀφείλει νὰ συνέρχεται τὸ συμβούλιον τρεῖς τοῦλάχιστον τῆς ἑβδομάδος, πῶς λοιπὸν θὰ ἐπιθεωρῶσιν; ἴσως θὰ ὑποδείξωσι τοὺς ἐκτάκτους ἐπιθεωρητάς, ἀλλὰ ποῦ θὰ εὑρεθῶσιν οἱ τοιοῦτοι; θὰ ληφθῶσιν ἐκ τοῦ δρόμου; ἀλλὰ τότε ἔσονται ἀνίκανοι, θὰ ληφθῶσιν ἐκ τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ; ἀλλὰ τότε θὰ προσκόψῃ αὕτη. Τοιαῦτα εἶνε καὶ τὰ λοιπὰ καθήκοντα, τὸ δὲ ἕκτον, δηλαδή ἡ ἐκλογή τῶν κριτῶν τῶν δι-

δακτικῶν βιβλίων, εἶνε τὸ σκανδαλωδέστατον πάντων, διότι θὰ προ-
κύψῃ ἄλλο εἶδος μονοπωλίου τῶν γραμμάτων. Ἀληθῶς τὰ περὶ κρί-
σεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐδείχθησαν ἄστοχα, ἀλλὰ τότε πρέπει
δι' ἰδίου νόμου νὰ κανονισθῶσι τὰ περὶ τούτου καὶ οὐχι νὰ παρεια-
γωνται τόσον ἀβασανίστως πρὸς βλάβην μεγαλειτέραν. Κατὰ τί δὲ
δύναται τὸ συμβούλιον τοῦτο νὰ διορθώσῃ ἢ τὸ ἀκατάριστον τῶν
διδασκόντων, ἢ τὸ ἄπρακτον τῆς μέχρι τοῦ νῦν ἐπιτηρήσεως ἢ τὰ
ἄλλα κακὰ, τὰ ὅποια ὑποδεικνύονται ; βεβαίως κατ' οὐδέν.

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων νομίζομεν ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν συμβου-
λιον καὶ ἀνεπαρκὲς εἶνε, καὶ ἀνωφελὲς καὶ ἐπιζήμιον ἐν πλείστοις, μέλλον
νὰ χρησιμεύσῃ ὡς προσωπίς τοῦ ἐκάστοτε ὑπουργοῦ, ἡμεῖς δὲ θὰ ἐπρο-
τιμῶμεν χιλιοστὴν ἀπόλυσιν ἀπὸ παντὸς ὑπουργοῦ παρὰ τὴν μικροτάτην
τιμωρίαν ἀπὸ συμβουλίου προσωπικοῦ, ἀνεπαρκοῦς, διὰ ξένων ὀφθαλ-
μῶν ἐπιθεωροῦντος καὶ ἐξηρημένου ἀπὸ τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας.

Γ. Μίλησις, «ἐξετάζοντες τὰ καθήκοντα τοῦ τοιοῦτου συμβου-
λίου, κ. Παπαναστασίου, φρονεῖτε ὅτι δύναται ἡ ἐργασία τούτου νὰ
ἀναπληρωθῇ ἄλλως ;»

II. Παπαναστασίου, μάλιστα, κ. Μίλησι, φρονοῦμεν ὅτι ἂν ἡ ἐν
τῇ ὑπουργείῳ ὑπηρεσία δοθῇ πρὸς ἄνδρα ἐκ τοῦ αὐτοῦ κλάδου εἰλημ-
μένους, ὅπως τοῦτο γίνεται ἐν πᾶσι τοῖς ὑπουργείοις, μετὰ δεδοκι-
μασμένην καὶ μακρὰν ὑπηρεσίαν, τότε βεβαίως εἶνε ὄλως περιττὸν τὸ
συμβούλιον τοῦτο.

Γ. Μίλησις, καὶ τὸ καθήκον τῆς ἐπιθεωρήσεως ; ἢ θεωρεῖτε
τοῦτο μικροῦ λόγου ἄξιον ;

II. Παπαναστασίου, τὴν ἐπιθεώρησιν, κ. Μίλησι, θεωροῦμεν ὡς
ἐν τῶν σπουδαιωτάτων μέτρων διορθώσεως καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν δια-
λάβῃ μετὰ ταῦτα περὶ τούτου, παρὰ δὲ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβου-
λίου, ὡς τοῦτο συγκροτεῖται, εἶνε ἀνέφικτος ἢ ἐπιθεωρήσις καὶ πάλιν
πόρρωθεν θὰ ἐπιθεωρῶσιν, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, μετὰ μόνης τῆς δια-
φορᾶς ὅτι θὰ προστεθῶσι δύο ἄνθρωποι μὴ δυνάμενοι νὰ ἀπομακρυν-
θῶσι τῆς ἕδρας.

Ταύτας τὰς παρατηρήσεις γενικῶς ὑποβάλλομεν περὶ τῶν δύο νο-
μοσχεδίων, ἐν δὲ τῇ ἐκθέσει θέλομεν διαλάβῃ λεπτομερέστερον. Νῦν
δὲ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἡμῶν προβάλλομεν τὰ σπουδαιότερα καὶ οὐ-
σιώδη αἰτία τῆς καχεξίας τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὰ ληπτέα
μέτρα πρὸς διόρθωσιν κατὰ τὸ δυνατόν.

Ὅτι τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως δὲν ἔχουσιν ὑγιᾶς ὁμολογοῦμεν μετὰ θάρρους, χωρὶς νὰ φοβηθῶμεν τοὺς φόγους, οὓς δύνανται νὰ ρίψωσι καθ' ἡμῶν, διότι αἰτία τοῦ κακοῦ δὲν εἴμεθα οὔτε ἡμεῖς μόνον οὔτε τὸ σχολεῖον, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως καθόλου. Οὔτε οἱ νόμοι πταίουσιν, οὔτε τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν μαθημάτων, οὔτε ἡ ἔλλειψις ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, οὔτε ἡ ὑπαρξίς τῶν Λατινικῶν, οὔτε ἡ μὴ εἰσαγωγή τῆς Γερμανικῆς, οὔτε ἡ ὑπαρξίς τῆς λογικῆς καὶ ψυχολογίας, οὔτε τὰ ἄλλα ἐκεῖνα τὰ ἐξωτερικὰ καὶ ἐλαχίστου λόγου ἄξια. Τὸ περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως ὄργανικὸν διάταγμα ἔχει ὡς ἄριστα, δυστυχῶς ὅμως τοῦτο δὲν ἐφαρμόζεται καθ' ὅλην τὴν ἀκρίθειαν, εἰς τοῦτο δὲ πρέπει κυρίως νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἐὰν θέλωμεν σπουδαίως νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν βελτίωσιν.

Κεφαλαιωδῶς, κ. βουλευταί, δύο ἡμεῖς εὐρίσκομεν τὰ αἰτία τοῦ κακοῦ καὶ δύο προβάλλομεν διορθώσεως μέτρα. Διαιροῦμεν δὲ τὰ τε αἰτία καὶ τὰ αἰτιατὰ εἰς ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ καὶ ἀμφοτέρα ὑποδιαίρουμεν εἰς μερικώτερα. Ἐξωτερικὰ αἰτία εἶνε α') ὅτι τὰ σχολεῖα θεωρηθέντα αὐτοτελῆ ὅλως ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν τύχην των, ἐνῶ ἡ μὲν πολιτεία καθήκον εἶχε νὰ ἐπιτηρῇ ταῦτα προσηκόντως, ὁ δὲ οἶκος νὰ μὴ συντελῇ εἰς τὴν βλάβην ἀλλὰ νὰ ἐπικουρῇ εἰς τὸν σκοπὸν τούτου. Πάντες γινώσκετε, κύριοι, ὅτι τὸ σχολεῖον κύριον καὶ μόνον σκοπὸν δὲν ἔχει τὰ γράμματα, διότι ἂν τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε ὅλως περιττόν, ἀλλ' ἔχει πολὺ ὑψηλότερον σκοπὸν, τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν καταρτισμὸν πολιτῶν τελείων· διότι ἐκεῖ ἐν τῷ σχολεῖῳ ὁ παῖς παραλαμβανόμενος ἀπὸ τοῦ οἴκου διδάσκεται τὰ ἑαυτοῦ καθήκοντα πρὸς τοὺς ὁμοίους, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους καὶ παραδειγματίζεται διὰ τῶν γραμμάτων, ἐπομένως ἄμεσον καὶ κύριον καθήκον ἔχει καὶ ἡ πολιτεία καὶ ὁ οἶκος νὰ συνεργήσωσι πρὸς τὴν πλήρωσιν τοῦ μεγάλου τούτου καὶ σωτηριώδους σκοποῦ, δυστυχῶς ὅμως παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα ἔχουσιν ὅλως ἀντιθέτως καὶ δὲν διστάζομεν νὰ εἴπωμεν, διότι τὸ γινώσκουμεν πολὺ καλά, ὅτι τὰ σπουδαιότερα προσκόμματα εἰς τὴν ἐκπαιδευσιν παρέχει ἡ πολιτεία καὶ ὁ οἶκος, ἐκείνη μὲν οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην δίδουσα προσοχὴν, οὗτος δὲ διαστρέφων πᾶσαν ἀπὸ τοῦ σχολείου ἐργασίαν, διότι ἀποβλέπει εἰς ὠφελήματα ἀλλὰ ἢ τὰ ὀρθά. Παρατηρήσατε τὰς ἀρχαίας καὶ τὰς νέας πολιτείας καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι παρ' ἐκείναις ἐπῆλθον

ἀποτελέσματα ἄριστα, παρ' αἷς καὶ ἡ πολιτεία καὶ ὁ οἶκος πᾶσαν τὴν προσοχὴν ἔστρεψαν εἰς τὴν ὀρθὴν λειτουργίαν τοῦ σχολείου. Ἴνα ἔχωμεν καλὴν ἐκπαίδευσιν δὲν ἀρκεῖ νὰ συστήσωμεν πληθὺν ἐλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ νὰ ἐπιβλέπωμεν τὴν πλήρη καὶ τελείαν ἐφαρμογὴν τῶν σχολικῶν νόμων, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀποστέλλωμεν τὰ τέκνα ἡμῶν εἰς τὰ σχολεῖα, ἵνα διὰ τούτων εἰσπῆδῆσωσιν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μεριμνῶμεν καὶ συνεργῶμεν εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἀληθοῦς τοῦ σχολείου προορισμοῦ. Δύναται τις νὰ ἀρνηθῆ ὅτι ἡ μὲν πολιτεία οὐδεμίαν ἔχει γνῶσιν τῶν τελουμένων ἐν τῷ σχολείῳ, ὁ δὲ οἶκος κατὰ τὰ ἑννέα δέκατα ἀδιαφορεῖ περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ ἀποβλέπει μόνον εἰς τὸ ποσὸν ἧτοι εἰς τὴν διὰ παντὸς τρόπον προαγωγὴν τῶν μαθητευομένων ; Κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῆ τοῦτο, τοῦναντίον μάλιστα δύναται νὰ γεννηθῆ ἡ ἀπορία πῶς λειτουργοῦσι σχολεῖα καὶ πῶς ἀπὸ τούτων παράγεται ἀγαθόν τι. Τὸ αἷτιον τοῦτο αἴρεται ἐὰν καὶ ἡ πολιτεία προσηκόντως ἐργασθῆ καὶ ὁ οἶκος συντελέσῃ, ἄλλως τὰ πάντα μάταια. Εὗρετε ἀρεοπαγίτας, ἐκλέξατε τιμητάς, ἐπιτηρήσατε διὰ παντὸς τρόπον τὴν μόρφωσιν τῶν νέων πανταχοῦ ἐκτὸς τοῦ σχολείου.

β'.) ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων πέραν τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ ὑπάρχοντος προσωπικοῦ, τούτου δ' ἔνεκα ἐν μὲν τοῖς σχολείοις εἰσῆλασαν πάντες οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀσχοληθῶσιν ἐν ἄλλῳ ὑπὸ τὸν τίτλον βοηθῶν, ἐν δὲ τοῖς γυμνασίοις ἐχρησιμοποιήθησαν πάντες οἱ τίτλον τινὰ ὀθενδήποτε φέροντες ἄνευ δοκιμασίας τινός. Ἐὰν τὸ κατάλληλον προσωπικὸν εἴχομεν ἐπαρκές, βεβαίως ἡ πληθὺς τῶν σχολείων δὲν θὰ ἦτο τόσον ἐπιβλαβής, ἀπέβη ὅμως τοιαύτη ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως. Αἴρεται δὲ τὸ αἷτιον τοῦτο, ἐὰν τὰ μὲν σχολεῖα περιορίσωμεν ἐν ταῖς πολυπληθέσι πρωτεύουσαις τῶν δήμων πλήρη καὶ διευθυνόμενα ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπὸ ἐπιστημόνων, βραδύτερον δὲ καὶ ὅλα συμπληρούμενα ἀπὸ τοιούτων, τὰ δὲ γυμνάσια ἰδρύσωμεν πλήρη ἐν ταῖς ἑδραῖς τῶν νομῶν, οὕτω δὲ καὶ ἐπαρκῆ ἐκπαιδευτήρια θέλωμεν ἔχειν καὶ προσωπικὸν κατάλληλον θέλωμεν εὐρίσκειν. Δυνάμεθα μάλιστα καὶ νὰ περιορίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, ἐὰν ἀντὶ τούτων ἰδρύσωμεν σχολεῖα ἄλλα σύμφωνα πρὸς τὰς ἀνάγκας ἐκάστου τόπου, ἧτοι πρακτικὰ καὶ εἰδικὰ. Διὰ τῶν τοιούτων ἀποφεύγομεν τὴν προσγινομένην ἀδικίαν διὰ καταργήσεως

σχολείων και πολλὰς ὁδοὺς ἀνοίγομεν πρὸς μὀρφωσιν και χρησιμοποίησιν τῶν πολιτῶν.

γ'.) Ἡ ἔλλειψις ἢ τὸ ἀκατάλληλον τῶν οἰκημάτων και τῶν ὀργάνων και σκευῶν, τοῦτο δὲ κυριώτατα παρατηρεῖται εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀρνηθῆ ὅτι μέγιστα συμβάλλεται πρὸς τὴν ὀρθὴν λειτουργίαν και ὁ τόπος και τὰ ὄργανα και τὰ σκεύη, ὁποῖα δὲ εἶνε τὰ πλεῖστα τῶν διδασκαλείων και τὰ ὄργανα και σκεύη δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν, διότι πάντες γινώσκετε. Ἐὰν λοιπὸν θέλωμεν τὴν υἰείαν τῶν τέκνων μας και τὴν παιδείυσιν καταληπτὴν, ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ ἔχωμεν διδασκτῆρια οὐχὶ τρώγλας, ἀποθήκας και ἀκατοικήτους οἰκίας, οὐδὲ νὰ προσδοκῶμεν διδασκαλίαν ἀποτελεσματικὴν διὰ τοῦ προφορικῆς λόγου ἐπὶ μαθημάτων πειραματικῶν και πίνκκας ἀπαιτούντων.

δ') ὅτι μεταξὺ κεντρικῆς ὑπηρεσίας και τῶν ἄκρων δὲν ὑφίσταται ὁ ἀπαιτούμενος σύνδεσμος και ἐνότης ἀλλ' ἐκείνη θεωρεῖ ταῦτα ὡς ξένκτινὰ και ὑποκειμένα εἰς πᾶσαν κατάχρησιν. Ἐνεκα τούτου οὐδεμία σχεδὸν παραμυθία οὐδεμία συμβουλή παρέχεται, ἀλλὰ τὰ πάντα παρορῶνται και ἐνίοτε διαπομπεύονται. Διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι τὸ ἐξαιρετικῶς ἐνίοτε συμβαῖνον, καθ' ὃ ἡ κεντρικὴ ὑπηρεσία παραδίδεται εἰδικοῖς ἀνδράσι, πρέπει νὰ γείνη κανὼν ἀπαράβατος, ὥστε ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας νὰ προσλαμβάνωνται οἱ ἐν τῷ κέντρῳ ὑπηρετούντες και ἐκ ταύτης ἐκείθεν νὰ διαπέμπωνται ἐν πάσῃ ἀπαιτουμένη μεταβολῇ, ὡς τοῦτο κυριῶς γίνεται ἐν τοῖς ὑπουργείοις τῶν στρατιωτικῶν και ναυτικῶν.

ε'.) ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ σχολή, ὑπὸ τῆς ὁποίας παρασκευάζονται οἱ λειτουργοὶ τῆς ἐκπαίδευσως, παρημελήθη τοσοῦτον, ὥστε πολλὰ και οὐσιώδη μαθήματα οὐδόλως διδάσκονται, και ἄλλαι πολλαι ἑλλείψεις ὑπάρχουσι, τὰς ὁποίας παραλείπομεν, ἵνα μὴ πικράνωμὲν τινα. Ἐνεκα τῶν ἀτελειῶν τούτων δὲν δυνάμεθα ποτὲ νὰ ἔχωμεν προσωπικὸν ἄρτιον. Ἐντεῦθεν ἀνάγκη νὰ διοργανωθῆ τελεία ἡ σχολὴ αὕτη, νὰ συμπληρωθῆ και νὰ ἐργασθῆ οὕτω τελεσφόρως, ἄλλως οὐδέποτε θέλομεν ἔχη προσωπικὸν κατάλληλον.

Ἐσωτερικὰ δὲ παρουσιάζονται τὰ ἐξῆς α'.) ὅτι ἑλλεῖπει ἀπὸ τῶν σχολείων πάντων ἡ ἀπαιτουμένη ἐσωτερικὴ ἐνότης και συνοχή, ὥστε τὸ κατώτερον νὰ συντελῆ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἀνώτερον προπαρασκευήν, τὸ δὲ ἀνώτερον νὰ ἐπιφέρει τὴν συμπλήρωσιν. Τὰ πάντα μένουσιν ἐν

τῇ κρίσει καὶ θελήσει ἐκάστου, οὐδείς ἐπιτηρεῖ, οὐδείς ὀδηγεῖ, ἔνεκα δὲ τούτου συμφύρονται τὰ πάντα καὶ ἀνομοίωτα πρὸς ἄλληλα τυγχάνουσιν, ἀπὸ τοιούτων δὲ ἀνομοίων ἐργασιῶν οὐδέποτε δύναται νὰ ἀποτελεσθῇ ὁμοιομορφόν τι. Δὲν ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ ἀναγράφωνται τὰ τοιαῦτα ἐν νόμοις καὶ διατάγμασιν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ νὰ ἐκτελῶνται, τοῦτο δὲ ποτὲ δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῶν προϊσταμένων, οἱ ὅποιοι ἀπησχολημένοι ὄντες ἐν τῷ ἰδίῳ ἔργῳ δὲν δύναται νὰ ἐπιτηρῶσιν. Ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ ἀνάγκη ἀνωτέρου ἐπόπτου, δυναμένου καὶ ἔχοντος τὸν καιρὸν νὰ ἀφομοιώσῃ πάντα πρὸς τὰ διατεταγμένα.

β'.) ὅτι πλεῖστον τοῦ χρόνου κατατρίβεται εἰς προεισαγωγικὰς καὶ ἄλλας ἐξετάσεις, ὥστε καταντᾷ τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ ἔτους νὰ δαπανᾶται πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ἐνεκα τούτου ἀνάγκη νὰ ἀπλοποιηθῶσι τὰ τῶν ἐξετάσεων, ὥστε ἐλάχιστος νὰ δαπανᾶται χρόνος, τοῦτο δὲ δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῶν ἐποπτῶν τῶν μονίμων.

γ'.) ὅτι πολλὰ εἰσάγομεν μαθήματα χωρὶς νὰ διορίζωμεν καὶ τοὺς εἰδικούς δι' ἕκαστον μάθημα καθηγητάς, ἡ δὲ τοιαύτη διδασκαλία ἀποβαίνει ὀλεθριωτάτη. Διὰ τοῦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη τὰ εἰδικὰς γνώσεις ἀπαιτοῦντα μαθήματα νὰ ἀναθέσωμεν διδασκάλοις ἀρμοδίοις, τὸ θρησκευτικὰ θεολόγοις, τὰ φυσικὰ φυσικοῖς, τὰ γαλλικὰ ἀνδράσι μεμορφωμένοις καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ παιδεύσει καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ χρίσματος ἐπιτροπειῶν, ὧν ἔνιοι ἀποτελοῦνται ὑπ' ἀνθρώπων κατωτέρων τῶν ἐξεταζομένων. Ποῖα δὲ κακὰ ἀποτελέσματα προέρχονται ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων πάντες γινώσχετε.

δ'.) ὅτι ἀντὶ ἀνεγνωρισμένων διδασκάλων διορίζονται οἱ λεγόμενοι βοηθοί, καθηγηταὶ δὲ πάντες οἱ φέροντες πτυχίον τι ἀφ' οἰομένηποτε πανεπιστημίου οἰασθήποτε ποιότητος καὶ ἀξίας. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ καταργηθῇ ὅλως τὸ σύστημα τῶν βοηθῶν, οἱ δὲ ἀπὸ πανεπιστημίου ἐξωτερικοῦ προσερχόμενοι νὰ μὴ γίνωνται δεκτοί, ἐὰν δὲν φέρωσι πτυχίον ἐξετάσεων πραγματικῶν, δηλαδὴ ἐγγράφων καὶ προφορικῶν ἐπὶ τῶν μαθημάτων πάντων, ὡς παρ' ἡμῖν γίνεται.

Θ. Παπαδημητρακόπουλος, ἀντιπρόσωπος τοῦ Διδακ. Συλλόγου, ἐγερεθεὶς δίδει λεπτομερεστέρως ἐξηγήσεις περὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ διδασκαλικῶν καὶ πολιτειακῶν ἐξετάσεων. Ἐν Γερμανίᾳ, εἶπεν, οἱ ἡμέτεροι Ἕλληνες ὑφίστανται μόνον διδασκαλικὰς ἐξετάσεις (Doctor Examen) συνισταμένας ἐν μιᾷ μόνῃ διατριβῇ καὶ ἐν τῇ προφορικῇ ἐξετάσει δύο μαθημάτων ἀλλ' οὐδὲν δικαίωμα προσκτῶνται, ἵνα

διορισθῶσι καθηγηταὶ γυμνασίων. Ἴνα γίνωσι τοιοῦτοι ἐν Γερμανίᾳ ὀφείλουσι νὰ ὑποστῶσιν αὐστηροτάτας ἐξετάσεις, καλουμένας πολιτειακὰς (Staats-examen) καὶ συνισταμένας εἰς γραπτὰς καὶ προφορικὰς ἐξετάσεις. Αἱ πολιτειακαὶ αὗται ἐξετάσεις δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς τοῦ ἡμετέρου φιλολογικοῦ τμήματος, Φρονεῖ δὲ ὁ κ. Παπαδημητρακόπουλος, ὅτι πρέπει οἱ ἐκ Γερμανίας Doctores philosophie νὰ δοκιμάζωνται ὑπὸ τῆς Πολιτείας αὐστηρότερον, ἵνα μὴ παραγεμίζωνται τὰ γυμνάσιά μας ἀπὸ ἀνικάνους καθηγητᾶς. Ὁμολογεῖ δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σπουδασάντων τὴν φιλολογίαν, καὶ λαβόντων δίπλωμα ὑπάρχουσι καὶ τινες ἱκανοί, ἀλλ' ἀφοῦ ἐν Γερμανίᾳ δὲν ἀναγνωρίζονται τὰ διπλώματα τὰ διδακτορικὰ πρὸς κατάληψιν θέσεώς τινος ἐν τῇ Γυμνασίῳ, διατὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι νὰ ἔχωμεν αὐτὰ περὶ πολλοῦ ;

III. Παιδαγωγία. Ἐξακολουθῶν τὴν ὁμιλίαν του λέγει·

ε΄.) "Ὅτι τὸ προσωπικὸν τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως παιδευτηρίων, ἐνῶ ἔχει ἀτελεῖ τὴν θεωρητικὴν παιδείαν, στερεῖται ὅλως τῆς πρακτικῆς ἀνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν κατορθοῦται. Ἀπὸ μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἀξιούμεν πάνυ εὐλόγως πρακτικὴν ἀσκήσιν, ἀνευ τῆς ὁποίας οὐδαμῶς ἀναγνωρίζομεν τοὺς τοιοῦτους ἐπιστήμονας, οὐδὲ ἐπιτρέπομεν τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν, μόνον δὲ τὴν τέχνην τοῦ διδάσκειν καὶ διαπλάσσειν ἀνθρώπους διὰ τῆς ὀρθῆς καὶ λελογισμένης διδασκαλίας μόνον ταύτην ἀφήκαμεν εἰς τὴν τύχην καὶ ἀναμένομεν αὐτομάτως νὰ παραχθῶσιν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἴσως δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι διδάσκονται καὶ πρακτικῶς ἐν τῇ πανεπιστημίῳ διὰ τῶν λεγομένων φροντιστηρίων, ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ τὸ εἴπῃ μόνον ὁ ἀδαῆς τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ ὁ ἀγνοῶν τὰ γινόμενα. Ἐνεκα τῆς κλασικῆς ταύτης ἀτελείας συμβαίνει πολλάκις νὰ ἔχωμεν διδάσκοντας λίαν ἐπιπολαίους καὶ εἰς ἐξωτερικὰ τῆς γλώσσης ἀσχολουμένους, οὐδόλως δ' ἐμβριθῆς εἰς τὴν λαθάνουσαν τοῦ ἕλληνος λόγου ἔννοιαν. Οἱ ἀπρακτοὶ δὲν δύνανται νὰ νοήσωσι ποῦ κεῖται τὸ κάλλος καὶ ἡ μορφωτικὴ δύναμις τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ διὰ τοῦτο ἐπακολουθοῦσιν ἀποτυχίαι πολλαί. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐπιείγουσα νὰ ἀρθῇ τὸ κακὸν τοῦτο διὰ τῆς ἰδρύσεως προπαιδευτικοῦ σχολείου παρὰ τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν ἢ καὶ κεχωρισμένως ταύτης ἐν ἐνὶ γυμνασίῳ ἐν ᾧ οἱ πτυχιούχοι ἐν χρόνῳ τακτῶ νὰ προπαιδεύωνται πρακτικῶς ὑπὸ ἀνεγνωρισμένης ἱκανότητος διδασκάλων καὶ μετὰ τοῦτο δοκιμα-

ζόμενοι νὰ ἀναλαμβάνωσι τὴν διδακτικὴν ἐργασίαν Ἐν τῇ τοιαύτῃ σχολῇ δύναται νὰ διδαχθῶσι καρποφόρως καὶ τὰ παιδαγωγικὰ καὶ τὰ διδακτικὰ παραγγέλματα. Καὶ ταῦτα μὲν δύνανται νὰ γείνωσιν ὡς πρὸς τοὺς μέλλοντας, ἀλλὰ πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν ὑπαρχόντων ἀπαιτοῦνται μόνιμοί ἐπόπται, δι' ὧν καὶ μόνων δύνανται νὰ ἐπιτευχθῶσι πλεῖστα ἀγαθὰ. Οὐδὲν οὐδαμοῦ δύναται νὰ τελεσθῇ ἄνευ ἀνώτερου ἐπόπτου, δι' οὗ δύναται μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ἀποξεσθῇ πᾶσα ἀτέλεια, νὰ ἐπέλθῃ πραγματικὴ ἐσωτερικὴ ἐνότης καὶ συνοχὴ, νὰ ἐπιβλέπῃται ἡ κανονικὴ λειτουργία ἀμέσως καὶ ἐνδελεχῶς, νὰ διεξάγῃνται κανονικώτερον τὰ τῶν ἐξετάσεων, νὰ προλαμβάνηται πᾶσα ἔρις καὶ διχοστασία, νὰ ἐξαλειφθῇ πᾶσα τυχὸν κατάχρησις περὶ τὴν ἐγγραφὴν, τὴν βαθμολογίαν, τὴν ἰδιωτικὴν διδασκαλίαν, νὰ ἐφαρμόζηται τὸ πρόγραμμα ἐπακριβῶς καὶ ἄλλα πολλὰ νὰ ἐπιτευχθῶσι. Πάντες οἱ κλάδοι ἔχουσι τὸν ἀνώτερον ἐπόπτην, πανταχοῦ γῆς παρασκευάζονται ἄνδρες πρὸς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον καὶ τοῦτο ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς νὰ πράξωμεν διὰ πάσης θυσίας παρασκευάζοντες, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ὀφείλομεν νὰ προσλάβωμεν ἀπὸ τοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ δεδοκιμασμένους διὰ μακρῶς καὶ εὐδοκίμου ὑπηρεσίας διδάκτορας τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος, τοιούτους δὲ νὰ λάβωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀκτώ, ἤτοι ἕνα κατὰ δύο νομούς. Οἱ τοιοῦτοι πρὸ πάσης ἄλλης ἐργασίας ὀφείλουσιν ἀπὸ κοινοῦ νὰ καταρτίσωσι διάγραμμα πλῆρες καὶ τοῦτο μετὰ ταῦτα νὰ ἐκτελέσωσι λαμβάνοντες ἐξουσίαν ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγα ἔργον τῶν. Τὴν σύστασιν τοῦ προπαιδευτικοῦ σχολείου καὶ τὴν μόνιμον ἐποπτείαν θεωροῦμεν ὡς τὰ σπουδαιότατα πάντων ὡς τοὺς δύο πόλους, περὶ οὓς πρέπει νὰ στρέφηται τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, τότε θέλομεν ἔχῃ καρπὸς ἀνταξίους τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἔθνους.

Ταῦτα προβάλλομεν ἀπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου, κ. βουλευταί, συνοπτικώτατα, διότι δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ καταστῶμεν ὀχληροὶ διὰ τῆς πολυλογίας, νομίζομεν δ' ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιταχύνωμεν τὰς τοιαύτας μεταρρυθμίσεις ἀβασανίστως ὕλως, διότι τοῦτο ἔσεται τὰ μάλιστα ἐπικίνδυνον, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ἀναβάλλωμεν ἐπὶ τινα χρόνον, ἵνα δι' ἐπιτροπῆς ἐξ ἰδικῶν ἀνδρῶν ἀποτελουμένης καὶ συνενοουμένης μετὰ τῶν πανταχοῦ ἐκπαιδευτικῶν συλλόγων συντάξωμεν καὶ νομοθετήσωμεν πλῆρες σύστημα ἐκπαιδευτικὸν σύμφωνον πρὸς τὰς ἀ-

νάγκας και τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἔθνη ἄλλα μεγάλα και σοφὰ εὐρεθέντα εἰς τὴν ἀνάγκην ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως δὲν προέβησαν ἀποτόμως, ἀλλὰ πολὺ βραδέως και μετὰ περισκέψεως. Τοῦτο ὀφείλομεν και νὰ πράξωμεν, ἵνα ἐπιτύχωμεν, ἄλλως βιαζόμενοι θέλομεν ἀποτύχη βεβαιότατα, τὸ ὁποῖον ἀπευχόμεθα. Γιγνώσκετε δὲ πάντες ὅτι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νόμοι δὲν εἶνε δοκιμαστικοὶ νόμοι οὐδὲ δύνανται νὰ μεταβάλλωνται ἐκάστοτε και διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μὴ βιασθῶμεν, διότι πᾶσα μεταμέλεια ἔσεται ἀνωφελής. Λυπούμεθα δὲ διότι δὲν παρέστη ὁ κ. ὑπουργός, ἵνα ἀκούσῃ τὰς γνώμας τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου, διότι, ἂν παρίστατο και ἤκουε τὰς, βεβαίως θὰ ἀπέσυρε τὰ βεβιασμένα ταῦτα νομοσχέδια και θὰ ἐμερίμνα περὶ τελειοτέρας συντάξεως τοιούτων.

Οὕτω δὲ καταπαύομεν τὸν λόγον αἰτούμενοι συγγνώμην ἐὰν ἐμακρυγορήσαμεν κατὰ τι και ἀπείρως εὐγνωμονοῦμεν διὰ τὴν εὐμενεστάτην προσοχὴν ὑμῶν ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ πράγματος.

